

VILLA LANTEN RUHTINATAR
Nadine Helbig (1847–1922)

Nadine Helbig vieraiden kanssa Villa Lanten puutarhassa. IRF-kokoelma.

Loggia, Villa Lante.
Minna Malja

VILLA LANTEN RUHTINATAR – Nadine Helbig (1847–1922)

Ria Bergin kokoamassa ja suomentamassa antologiassa on valikoima otteita Nadine Helbigin omista kirjoituksista ja häntä koskevista muistelmista. Lisäksi mukana on **Simo Örmän** toimittama kooste kolmen venäläisen vierailuista Villa Lantessa vuonna 1900. Antologian on toimittanut ja graafisesti muotoillut **Minna Malja**.

JULKAISIJAT

**Suomen Rooman-instituutti – Institutum Romanum
Finlandiae**

Rooma | <https://irfrome.org>

Villa Lanten ystävät – Villa Lantes vänner ry.

Helsinki | www.villalantenystavat.fi

COPYRIGHT

© **Ria Berg & Simo Örmä & Minna Malja
& julkaisijat, 2022**

Sisältö

Sisältö		LILI HELBIG	38	Suomentanut <i>Ria Berg</i>
		<i>Muutto Capitoliumilta Villa Lanteen</i>		OLGA SIGNORELLI 50
RIA BERG	5	<i>Jugend im Abendrot,</i> 1953, 242–243. Suomentanut <i>Ria Berg</i>		<i>Madama Helbig</i> <i>Osservatore Politico-Letterario,</i> 1975, 41–52.Suomentanut <i>Ria Berg</i>
<i>Villa Lanten ruhtinatar — Nadine Helbig (1847–1922)</i>				
NADINE HELBIG	14	OLGA RECCHIA 43		OLGA RECCHIA 63
<i>Nadinen neljäs syntymäpäivä</i> <i>Sketches from Trastevere,</i> 1914, 63–65. Suomentanut <i>Ria Berg</i>		<i>Villa Lanten remontointi</i> <i>’Una scatola di ricordi’, Strenna dei romanisti,</i> 1987, 527–544. Suomentanut <i>Ria Berg</i>		<i>Madame Helbig ja Trasteveren lastensairaala</i> <i>’Una scatola di ricordi’, Strenna dei romanisti,</i> 1987, 537–542. Suomentanut <i>Ria Berg</i>
NADINE HELBIG	17	NADINE HELBIG 44		ANNA CATERINA TROMPEO 64
<i>Ystävyys Lisztin kanssa</i> <i>Sketches from Trastevere,</i> 1914, 103–113. Suomentanut <i>Ria Berg</i>		<i>Vierailu Leo Tolstoin luo vuonna 1887</i> <i>Sketches from Trastevere,</i> 1914, 84–102. Suomentanut <i>Ria Berg</i>		<i>Madame Helbigin vanhuusvuodet</i> <i>L’Urbe. Rivista Romana,</i> 1941. Suomentanut <i>Ria Berg</i>
NADINE HELBIG	36	ANNA FRAENTZEL CELLI 48		MAXIMILIAN VOLOSHIN, LEONID KANDAUROV & VASILISHEJEV 70
<i>Arkeologinen retki Palestrinaan</i> <i>Schetches from Trastevere,</i> 1914, 54–55. Suomentanut <i>Ria Berg</i>		<i>Muistelma Nadine Helbigin lastensairaalasta</i> <i>Unter Römischem Himmel. Aus den Erinnerungen einer deutschen, Malaria-Forscherin,</i> 1949.		<i>Villa Lantessa kesällä 1900</i> Koostanut <i>Ekaterina Gundareva</i> Toimittanut <i>Simo Örmä</i>

RIA BERG

Villa Lanten ruhtinatar — Nadine Helbig (1847–1922)

Vuonna 2022 on kulunut tasan vuosisata *Nadine Helbigin* kuolemasta Villa Lantessa 28. kesäkuuta 1922. Nadine, eli *Nadežda Dimitrievna Šachovskaja*, syntyi Moskovassa 11. toukokuuta 1847 vanhaan ruhtinassukuun, joka kehuskeli polveutumisellaan varjagipäällikkö *Rurikista* ja siteillään keisariperheeseen, vaikka olikin varoiltaan suhteellisen vaatimaton.

Nadinen lapsuus ja nuoruus kuluivat suureksi osaksi matkustaen Euroopan seurapiirikeskuksissa. Hän avioitui perheensä ankarasta vastustuksesta huolimatta Roomassa *grand tourilla* tapaamansa saksalaisen arkeologin *Wolfgang Helbigin* kanssa ollessaan 18-vuotias.

Pariskunta perusti kotinsa Saksan arkeologiseen instituuttiin Capitoliumille. Siellä Nadine alkoi emännöidä kulttuurisalonkia, jonka vieraita olivat Rooman ylhäiset, taiteilijat, tiedemiehet ja poliitikot. Salongissa soitti usein pianoa *Franz Liszt*, Nadinen piano-opettaja ja isällinen ystävä, joka vietti talvensa yleensä Roomassa.

Capitoliumilta pariskunta muutti vuonna 1887 Villa Lanteen mukanaan lapsensa *Elisabetta* (Lili) ja *Demetrio*, jotka silloin olivat 19- ja 13-vuotiaat – ja Nadinen *Pleyel*-flyygeli.

Kulttuurisalonki jatkoi toimintaansa Villa Lanten loggiassa noin 30 vuotta, entistä suositumpana.

Nadine opiskeli useita vuosia Dresdenissä tyttökoulussa. Hän sai opetusta myös pianonsoitossa ja maalauksessa.

Wolfgang ja Nadine Helbigin
hääkuva vuodelta 1865.
Moranin perheen kokoelma.

Nadine Helbigin akvarelli
perheen kodista Capitoliumilla,
Saksan arkeologisessa
instituutissa. IRF-kokoelma.
Kuva: Jan Heinonen

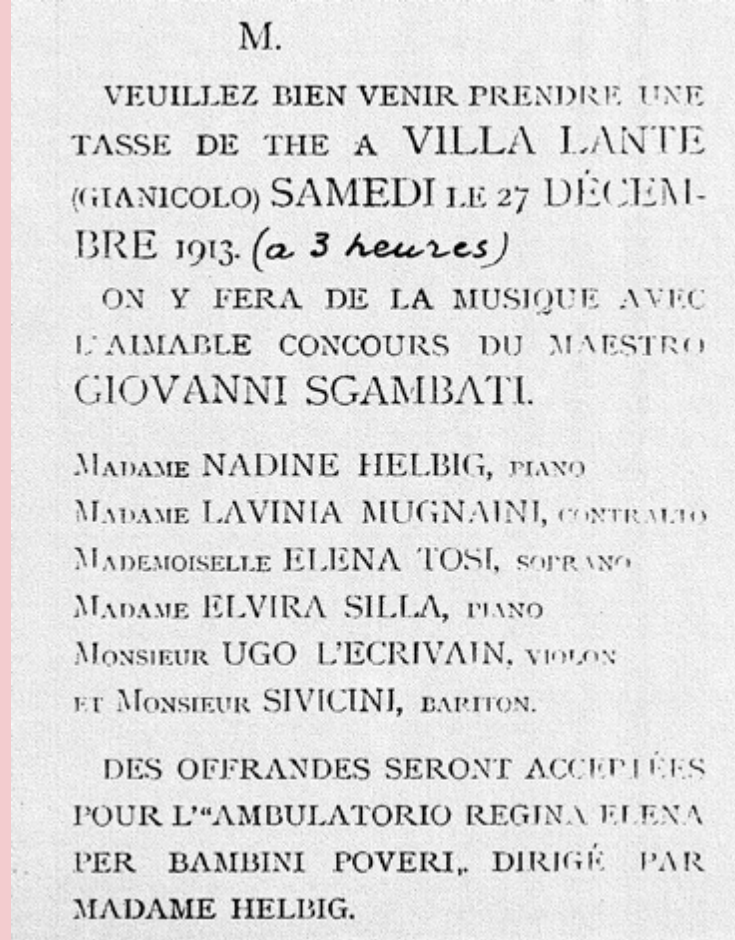
all. Institut archéol. Capito

Antiikintutkijoille perheen tunnetuin hahmo on Nadinen aviomies Wolfgang Helbig, Pompejin ja Etrurian tutkija, jonka syntymän 170. vuotispäivän kunniaksi Suomen Rooman-instituutti järjesti kansainvälisen konferenssin vuonna 2009. Nadine Helbigin omaperäinen hahmo pelkistyykin instituutin historiikeissa usein muotoon ”Helbigin vaimo ja Lisztin oppilas”, mutta omana aikanaan hän oli miestänsä paljon tunnetumpi Villa Lanten kuulun kulttuurisalongin *primus motor*. Esimerkiksi **Rainer Maria Rilke** mainitsee kirjeessään juuri hänet:

Villa Lante... joka viimeksi on kuulunut Madame Helbigille, syntyjään ruhtinatar Shahovskoi – on erikoinen, koko Rooman tuntuma rouva. Siellä olen viettänyt monia mukavia tunteja.

Renessanssi-ihminen

Nadinen lahjojen erikoislaatua on vaikea määritellä, koska hän oli jälkeensä jääneen laajan kirje-, muistelma-, piirros-, akvarelli- ja valokuvamateriaalien perusteella *todellinen renessanssi-ih-*

Ilmoitus hyväntekeväisyyskonsertista Villa Lantessa.

minen – kaikkia taiteita harjoittava ja useita kieliä taitava monilahjakkuus: pianisti, maalari, taidehistorian tuntija, humoristinen kirjoittaja, valovoimainen salongin emäntä sekä energinen hyväntekijä.

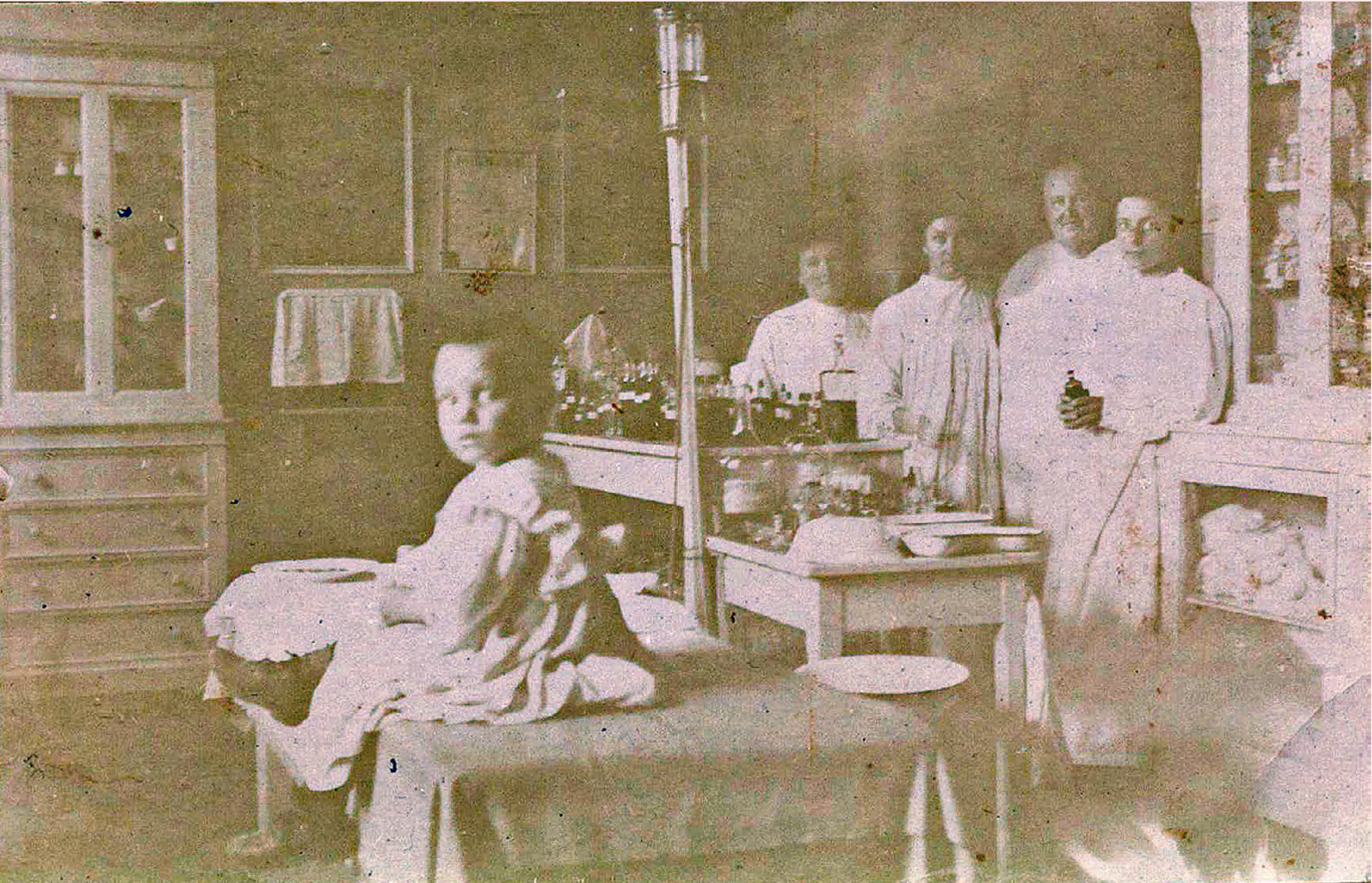
Nadine oli aloittanut pianonsoiton opinnot nelivuotiaana Pariisissa. Roomassa asuessaan hän konsertoi itse, organisoi konsertteja ja opetti pianonsoittoa.

Vuonna 1899 Nadine perusti Trasteveren köyhien lasten sairaalan, jonka päivittäiseen työhön hän osallistui ja jota myös johti. Hän vastasi lahjoitusvarojen keräämisestä sairaalan ylläpito-kuluihin. Hän suunnitteli muun muassa huonekalujen ja koristeaiheiden malleja ja myi valmista-miaan esineitä lastensairaalsansa hyväksi.

Hän piirsi ja maalasi jatkuvasti muotokuvia perheestään ja perheensä tuttavista, kopioi maalauksia kirkkoissa ja museoissa sekä luonnosteli tutkielmia kasveista, katunäkymistä ja italialaisista kansan ihmisistä.

Kaiken lisäksi hän avusti myös miehensä tutkimuksia Pompejin taloista.

Nadinen maalaus Pompejilaisesta kotialttarista. Moranin perheen kokoelma. Kuva: Tiina Tuukkanen

Nadine perustamallaan köyhien lasten lääkäriklonikalla Trasteveressä. IRF-kokoelma.

Nadinen maalaus pojastaan
Demetrio Helbigistä lapsena.
Moranin perheen kokoelma.
Kuva: Tiina Tuukkanen

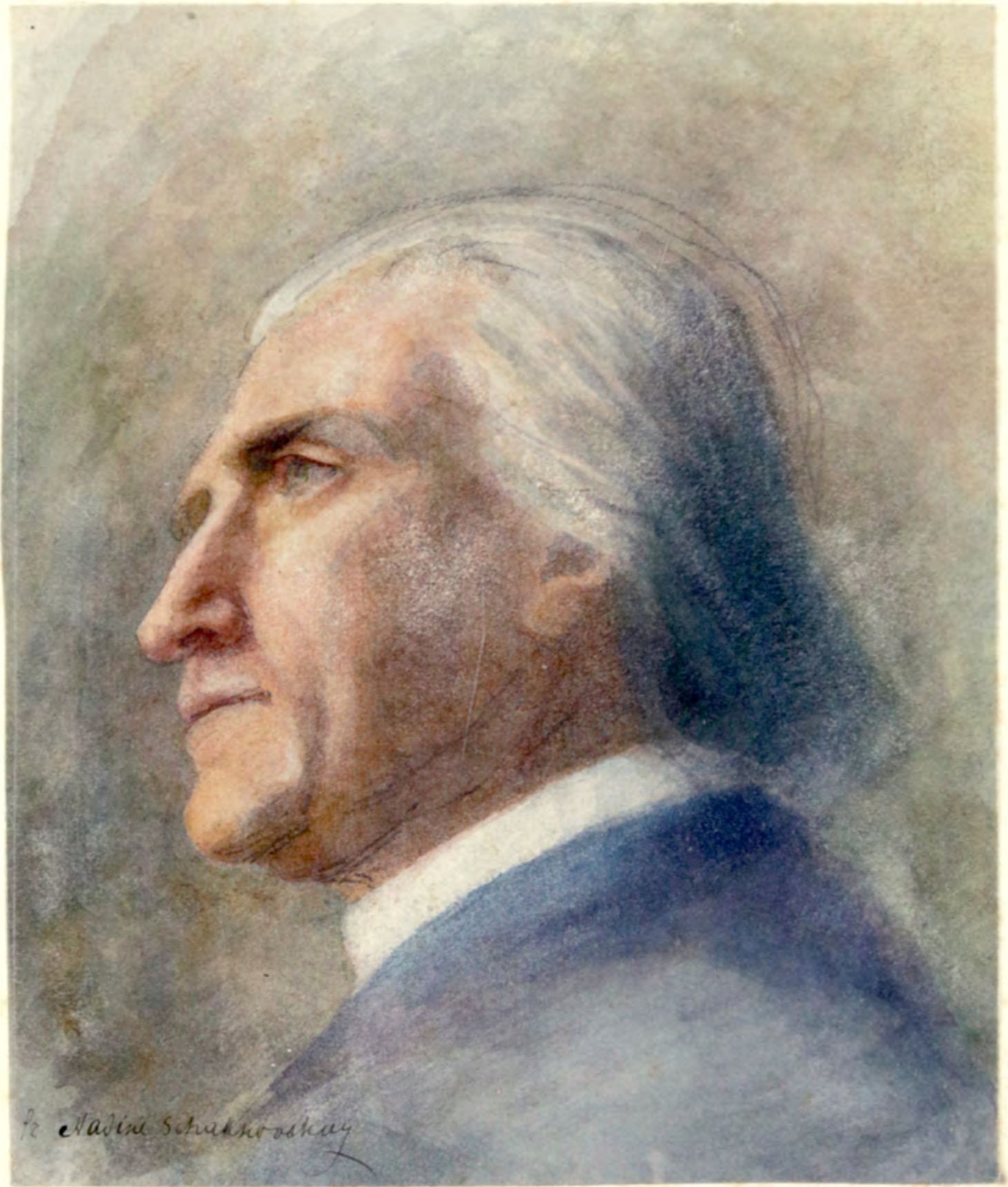
Nadinen salonki oli aikansa ”kuka kukin on”

Nadine Helbigin kulttuurisalongin tasosta kertovat parhaiten sen tunnetuimpien vieraiden lista. Nadinen piano-opettajia olivat nuoruudessa **Clara Schumann**, **Johannes Brahms** ja myöhemmin Franz Liszt; hän ”löysi” ja esitteli **Edward Griegin** italialaiselle yleisölle; **Richard Wagner** tuli Helbigien perheystävä, ja Nadine kävi ahkerasti Bayreuthin oopperajuhlilla, ja Wagner oli jopa – Nadinen tyttären Lilin muistelmien mukaan – ainoa henkilö, joka uskalsi väittelyissä tätä vastustaa.

Saksan instituutin kautta monet kuuluisat historioitsijat ja arkeologit olivat perheen läheisiä ystäviä, mutta heistä mainittakoon erityisesti **Theodor Mommsen**, joka vieraili Villa Lantessa niin usein, että yhtä huonetta kutsuttiin hänen nimellään ”*Mommsen'sche Zimmer*”.

Rooman ylhäiset suvut avasivat mielellään ovensa korkeaan venäläiseen aateliin kuuluvalla Nadinelle, ja hänen ystäväpiiriinsä kuuluivat Italian, Preussin ja Ruotsin kuningasperheet, erityisesti Italian kuningatar **Elena**, joka toisinaan nautti teetä Villa Lantessa ja oli myös Trasteveren lastensairaalan merkittävä sponsori.

Axel Munthe – joka sunnuntaisin kävi Villa Lanten puutarhassa pelaamassa petanqueta muistuttavaa *bocce*-peliä – oli Nadinen keskustelukumppani köyhien sairaiden olojen parantamista

Nadine Helbigin maalama kuva Lisztistä vuodelta 1869.
Moranin perheen kokoelma. Kuva:Tiina Tuukkanen

for Madame Schalkhorst
2. Februar 1869

Mommsenit ja Helbigit Villa Lanten portailla. Nadinen olalla istuu papukaija. IRF-kokoelma.

koskevissaa suunnitelmissa, myös **Maria Montessori** oli Trasteveren lastensairaalan ja päiväkotitoiminnan käynnistämisessä mukana.

Leo Tolstoin kanssa Nadine keskusteli Jasnaja Poljanassa vieraillessaan luonnonmukaisesta, yksinkertaisesta elämäntavasta, ja tolstoilaiseksi kääntyneenä kasvissyöjänä hän suunnitteli Villa Lanten piharakennuksiin ja puutarhaan omavaraista viiniviljelyksiä sekä lehmän ja kanojen pitämistä. Nadine kirjoitti intomielisesti eläinten oikeuksien puolesta, ja perheellä oli aina lukuisia lemmikkejä, koiria, kissoja, kyyhkysiä, vihreä papukaija ja kesy varpunen (joka perheenjäsenen lisäksi kiintyi erityisesti Wagneriin).

Näitä kirjoituksia, sekä pakinoita elämästään Roomassa hän julkaisi vuonna 1914 ilmestyneessä teoksessaan *Sketches from Trastevere*.

Helbigien lapsista **Lili (Elisabeth) Morani-Helbig** (1868–1954) suuntautui maalarinuralle ja meni naimisiin taiteilija **Alessandro Moranin** kanssa. Vanhoilla päivillään Lili muisteli äitiään omaelämäkerrassaan *Jugend in Abendrot* (Nuoruus iltaruskossa).

Demetrio (Dimitri) Helbigistä (1873–1954), joka oli ammatiltaan kemisti, keksijä, Italian ilmavoimien pioneeri ja kenraali, tuli Suomen Rooman-instituutin avainhahmo hänen myydessään Villa Lanten Suomen valtiolle vuonna 1950.

Juhlavuoden kunniaksi Suomen Rooman-instituutti järjesti syksyllä 2022 Villa Lanteen näyttelyn Nadinen maalauksista ja muista aikalaisdokumenteista. Näyttelyyn liittyvä Ria Bergin ja Simo Örmän toimittama italiankielinen kirja *Un salotto famoso in tutta Europa – Nadine Helbig a Villa Lante* ilmestyi myös. Villa Lantessa järjestettiin syyskuussa näyttelyn teemaan liittyvä seminaari ja konsertti, jonka musikaalisena keskipisteenä oli talossa edelleen oleva Nadinen flyygeli.

Nadine Helbigiä koskevat dokumentit ovat hajallaan monissa kokoelmissa. Osa Helbigin perheen arkistosta on Villa Lantessa. Lisäksi arkistoa on Moranin perheen, Helbigien jälkeläisten, hallussa Roomassa. Villa Lanten arkistoa digitoidaan parhaillaan ja instituutin verkkosivuilla on jo Nadinen muistelmien käsikirjoitus *Mes Mémoires* sekä valokuvia. Osa Helbig-kokoelmasta, erityisesti Villa Lanteen muuttoa koskevat dokumentit, on siirretty Suomen Kansallisarkistoon. Kirjeenvaihdosta osa on talletettu Saksan arkeologisen instituutin arkistoon Roomaan. **Maija Väisänen** julkaisi eri materiaalien perusteellisen tutkimuksen pohjalta Nadine Helbigin elämäkerran *Venäjältä Villa Lanteen* (Minerva Kustannus 2004.)

Nadinen flyygeli Villa Lanten loggiassa.
Minna Malja

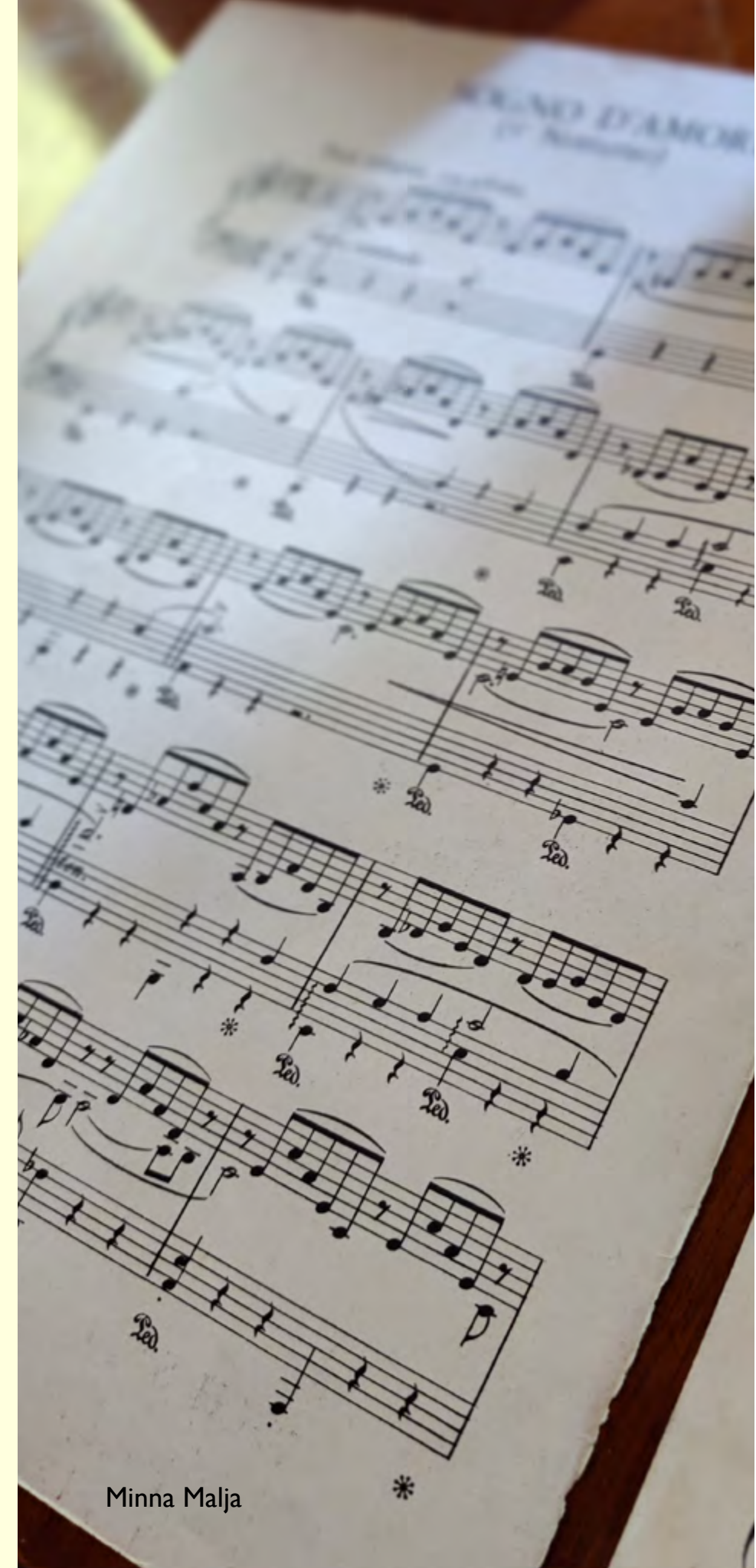
NADINE HELBIG

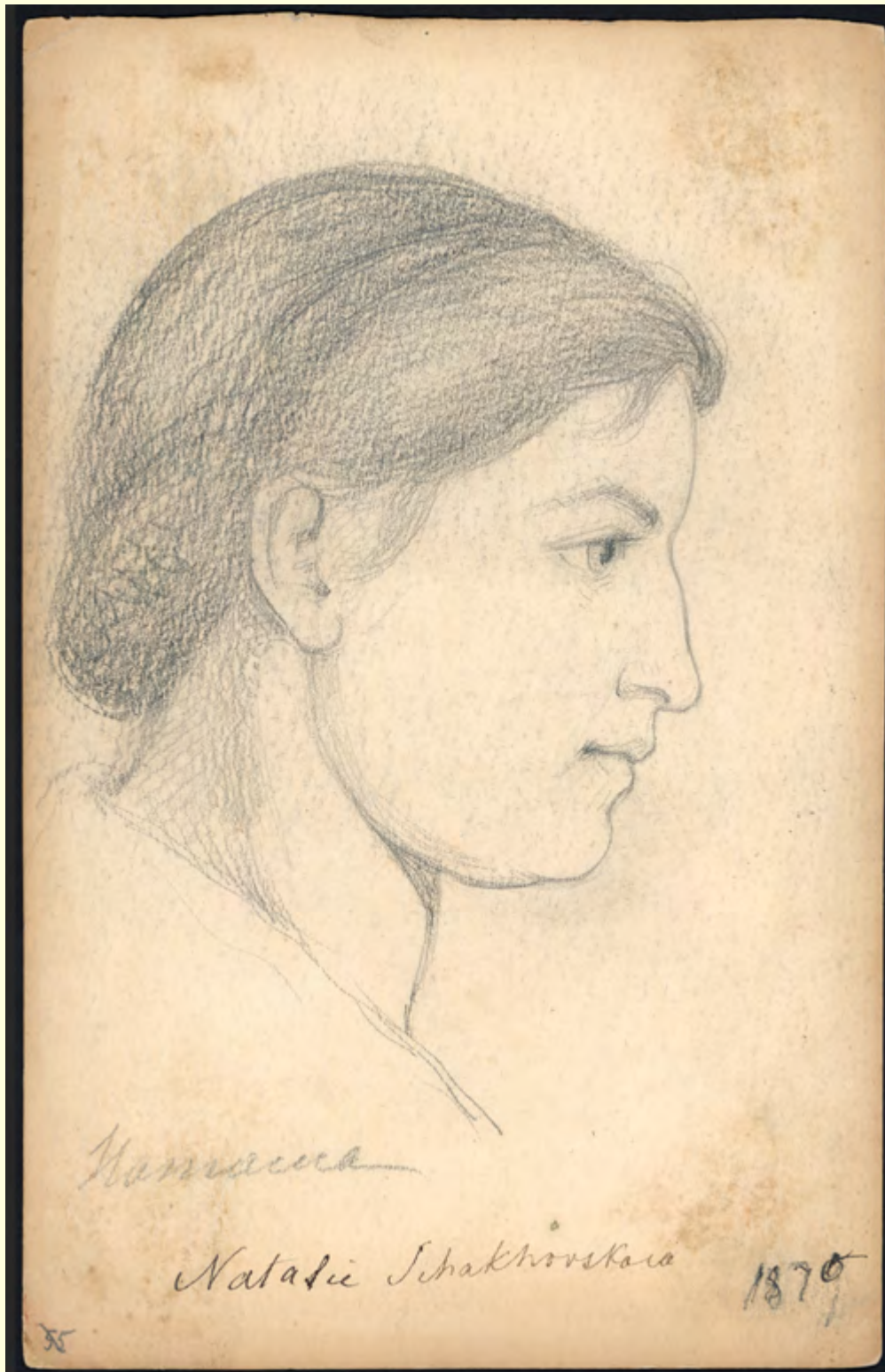
Nadinen neljäs syntymäpäivä

Sketches from Trastevere, 1914, 63–65.

Suomentanut *Ria Berg*

Iloinen kirkonkellon soitto herätti minut suloisista lapsen unistani. Hieroin sinisiä silmiäni, ja nousin istumaan kauniissa pikku sängyssäni. Ensimmäinen katseeni lankesi suureen nukkeen, yhtä isoon kuin minä itse, joka oli laitettu istumaan sänkyyni juurelle, puettuna yhteen parhaista puvuistani. ”Njanja! Njanja!” (Eikö venäjä olekin kaikkein kaunein ja ilmaisurikkain kaikista kielistä?). Eikö sana ”njanja” (lastenhoitaja) ilmennäkin suurta pehmeää halausta? Kahden tavun toistamisesta tulee turvallinen olo, ensimmäisessä kirjaimessa tuntuu kaiken pahuuden kielto. Njanja tuli luokseni, rakas vanha kultaseeni, orja, syntynyt ja kasvatettu tilallamme. Nuorena tyttönä hän oli ollut isäni alempi lastenhoitaja, ja ainoan lapsensa syntymän jälkeen hän oli imettänyt setääni. Hänen miehensä ja lapsensa olivat kuolleet, ja nyt kaikki hänen tunteensa olivat kiinnittyneet minun pieneen kalliiseen henkilööni, hänen herransa ja isäntänsä ainoaan lapseen.

Nadine Helbigin piirros äidistään. IRF-kokoelma.

Tuona erityisenä aamuna hän onnitteli minua syntymäpäiväni johdosta ja esitteli uuden nukkeni, jota ihaillen katselin, omana käsityönään. Nukke ei ollut kaunis, mutta 50-luvun alussa, viime vuosisadalla, nuket eivät yleensä olleet kauniita, vaikka rakastimme omiamme paljon enemmän kuin lapset nykyään rakastavat omiaan, koska heillä on niitä liikaa, kaikki täydellisiä, koneella tehtyjä, ja kaikilla heidän pikku ystävillään on juuri samat nuket, yhtä täydelliset kuin heidänkin.

Kiedoin käsivarteni *njanjan* vanhan lihavan niskan ympäri, suutelin hänen lukuisia syyliään, ja vaadin, että uusi aarteeni kannettaisin äidin vuoteesen, odotaen hänen yhtyvän ihasteluuni.

Äitini, kaunein kaikista naisista (tämä ei ollut vain minun mielipiteeni, vaan myös kaikkien miesten, naisten ja lasten, jotka hänet näkivät) ei edes vilkaissut suurta Darjaa, kuten olin kiireisesti tekijänsä mukaan nimennyt nukan. Hän oli valmistanut minulle paljon hienomman lahjan ja onnitteli minua syntymäpäiväni johdosta.

Isä tuli sisään iloisena nähdessään kauniin äidin ja onnellisen lapsen. Hänkin oli ostanut uuden kalliin lelun ja onnitteli minua syntymäpäivänäni. Kaksi isoäitiäni, rakas isoisäni, lukuisat tädit ja sedät, serkut ja ystävät toivat kaikki leluja ja onnittelivat minua syntymäpäivänäni.

Tuo sana kävi minulle sinä päivänä tutuksi ja kysyin äidiltä mitä he kaikki tarkoittivat sanomalla ”syntymäpäivä”.

*Kultaseni, se on päivä, jolloin neljä vuotta sitten löysin sinut puutarhasta nukku-
masta kukkia täynnä olevan ruusupuun alta.*

Se kuulosti oikein mukavalta.

Muistin, että olin nähnyt ruusupuita ja kukkia monta kuukautta aiemmin, ja kun oma henkilökohtainen musta palvelijani, Ablia, tuli kantamaan minut alas ajelulle *njanjan* kanssa, julistin, että olin kyllästynyt ajelemaan joka päivä bulevardeja pitkin ja kävele-

mään katuja ylös ja alas sinisamettisessa viitassani. Halusin nähdä sen ruusupuun, jonka alta äitini oli minut löytänyt, toivoen löytäväni samalta paikalta pienen veljen tai sisaren, jollaista olin jo kauan toivonut, erityisesti kun olin käynyt tapaamassa monia setiäni ja tätejäni, joiden pikku tytöillä oli monia veljiä ja sisaria, joiden kanssa leikkiä.

Kevät oli tulossa, puihin oli juuri puhjennut pieniä suloisia vihreitä lehtiä, jotka olivat vielä käpertyneet hiirenkorviin. Koivupuun oksa tuoksui kyllä mukavalta, mutta halusin nähdä kukkivan ruusupensaan! Siellä olikin paljon ruusupensaita, tai ainakin Ablia sanoi minulle, että ne rumat jäykät risut, jotka oli pakattu olkiin, olivat ruusupensaita, mutta minä tahdoin kukkia! Afrikkalaisparkani huokasi:

Et voi löytää ruusuja tähän aikaan vuodesta tässä kylmässä maassasi, vasta vähän ajan kuluttua, kuukauden päästä toukokuussa, näet niitä paljon.

Mutta äiti kertoi, että hän oli löytänyt minut juuri tänä päivänä kukkivan ruusupensaan alta!

Hän huokaisi, ajatellen omaa synnyimaataan, Afrikkaa, jossa tähän aikaan vuodesta kaikki jo kukki upean eteläisen taivaan alla.

Tämä oli minulle ensimmäinen kerta, kun illuusioni särkyi, ja se sai minut epäilemään suloisen, hellän äitini totuudenmukaisuutta; en koskaan unohda tuota epämiellyttävää tunnetta.

Otin tavakseni kysyä: ”*Onko se totta?*” joka kerran, kun kuulin jonkin väitteen, joka ei vastanut minun omaa pikku-ruista elämäkokemustani.

NADINE HELBIG

Ystävyys Lisztin kanssa

Sketches from Trastevere, 1914, 103–113.

Suomentanut *Ria Berg*

Tänään on Lisztin 98. syntymäpäivä. Juhlistan sitä, kuten vanhan naisen kuuluukin – elämällä vanhoissa muistoissa. Puutarhastani nousee myöhäisten ruusujen tuoksu ja herättää muiston niistä kolmesta ruususta, jotka minulla oli monina vuosina, tänä päivänä, etuoikeus asettaa pyhän Elisabetin¹ veistoskuvan jalkoihin, Lisztin pianon takana olevassa syvennyksessä. Hän tapasi hymyillä suopeasti, kun tein sen, ja sitten istahtaa pianon ääreen ja soittaa sitä, mistä hän ja minä pidimme kaikkein eniten: otteita hänen pyhistä oratorioistaan ja *Legendoistaan*, *Ruusujen ihme*, *Pyhän Elisabethin kuolema*, *Aurinkolaulu*.

¹ Pyhä Elisabeth on Lisztin kotimaan – Puolan – suojeluspyhimys ja säveltäjän suosikki.

Saavuini ensi kerran Roomaan vuoden 1965 syksyllä, 18-vuotiaana tyttönä, tuoreeltaan rakkaan ja kunnioitetun opettajani Clara Schumanin² käsistä. Rooma oli silloin, jopa enemmän kuin nyt, musiikillinen autioma. Ainoa ihmeellinen keidas siinä oli Lisztin piiri Roomassa. Hän oli houkutellut luokseen nuoria roomalaisia muusikoita, opettanut joitain heistä itse ja lähettänyt toisia oppiin Saksaan; esimerkiksi Ettore Pinelli, josta sitten tuli Joachimin oppilas. Juuri kun saavuini Roomaan, kolme Pinellin veljestä, heidän setänsä Ramacciotti, tanskalainen Ravnkilde³, ja Lisztin suosikkioppilas Giovanni Sgambati⁴, alkoivat hänen kehotuksestaan pitää klassisen musiikin konsertteja pienessä pimeässä salissa Via Frezzalla, Corson ja Ripettan välissä.

Nadine noin 18-vuotiaana.
Moranin perheen kokoelma.

² Clara Wieck Schumann (1819–1896).

³ Niels Ravnkilde (1823–1890).

⁴ Giovanni Sgambati (1841–1914).

Ensimmäisessä näistä konserteista, vain muutama päivä saapumiseni jälkeen, näin ensi kertaa Franz Lisztin. Olin onnellinen, kun näin hänet kaukaa, enkä uneksinutkaan koskaan tutustuvani häneen lähemmin. Olin tyytyväinen saadessani vain kuunnella häntä. Hämmästykseni oli suuri, kun jo tällä ensimmäisellä tapaamisella hän pyysi tulla esitellyksi minulle. Punastumiseni ja ujouteni varmaan koskettivat hänen hyvää sydäntään, sillä hän oli minulle kovin ystävällinen, puhui harjoituksistani suuresti ihailemansa Clara Schumannin johdolla, ja kertoi että seuraavana päivänä hän illallistaisi maannaiseni, kreivitär Alexandrine Bobrinskyn⁵ luona, ja haluaisi ottaa vapauden kutsua sinne minutkin. Suuresta ilostani huolimatta olisin halunnut vajota maan alle kauhistuksesta, kun hän sanoi, että haluaisi kuulla minun soittavan siellä.

⁵ Väisänen 2004, 96–97.

Tuntia myöhemmin saapui kreivittäreltä kutsu, jonka ilolla hyväksyin. Liszt oli illallispöydässä hurmaava, älykäs ja rakastettava, mutta tunsin itseni jotenkin pettyneeksi, kun alttari-kuvani oli näin astunut alas jalustaltaan läheltä tarkasteltavaksi. Tunne antoi minulle kuitenkin rohkeutta. Soitin useita Schumannin kappaleita, ja Liszt kehui minua isällisesti. Sitten hän istui itse pianon ääreen ja improvisoi – kyllä, hän **i m p r o v i s o i**.

Nämä pienet illalliset Bobrinskyjen luona luona tulivat yhä tiheämmiksi, kunnes niistä muodostui säännöllinen tapa. Toisella kerralla Liszt toi itse kirjoittamansa nuotit ja halusi minun soittavan niistä hänen kanssaan duettona. ”*Hätä opettaa rukoilemaan*”. Sananlasku osoittautui todeksi: rukous auttoi ja hanke onnistui. Siitä lähtien olin hänelle rakas kollega, ”*chère collègue*”.

Muutamaa viikkoa myöhemmin seurueemme laajentui, kun Alexis Tolstoi⁶, yksi meidän suurimmista venäläisistä runoilijoistamme, saapui Roomaan – hänen näytelmiään on viime aikoina alettu esittää myös Saksassa. Hänen vaimonsa, kreivitär Sofia, omaa sukua Bachmetieff, oli erityisen älykäs ja rakastettava, enkä koskaan ole tavannut ketään, joka hänen laillaan pystyisi houkuttamaan ympärilleen huomattavia persoonallisuuksia, taiteilijoita, runoilijoita, tutkijoita, valtiomiehiä, diplomaatteja, tai vain rakastettavia kanssaihmissiä.

Hänen sisarentyttäsensä oli minun ikäiseni, ja meistä tuli erottamattomia ystäviä. Tolstoit olivat tutustuneet Lisztiin Weimarissa, ja nyt alkoikin varsin mukava elämä. Me kokoonnuimme lähes joka päivä Tolstoiden luona Palazzo Campanaris-sa via Tre Cannellen varrella, lähellä Trajanuksen Forumia. Liszt oli aina seuran keskipiste.

Jos sää oli hyvä, nautimme aamiaista puutarhasa kamelioiden keskellä. Gregorovius⁷, Kuno Fischer⁸, Wolfgang Helbig, suurlähettiläs Kurd von Schlözer⁹, Bobrinskit, ruhtinas Grégoire Gagarin¹⁰, Pietarin taideakatemian johtaja; maalari Corrodi¹¹, De Sanctis¹², Botkine¹³, Postnikoff¹⁴ ja Hebert¹⁵ – Ranskan akatemian johtaja Villa Medicissä – olivat aina tervetulleita vieraita. Liszt oli kuitenkin kaikkein tervetullein.

⁶ Aleksej Kostantinovič Tolstoj (1817–1875).

⁷ Ferdinand Gregorovius (1821–1891).

⁸ Ernst Kuno Berthold Fischer (1824–1907).

⁹ Kurd von Schlözer (1822–1894).

¹⁰ Grigorij Grigorjevič Gagarin (1810–1893).

¹¹ Hermann David Salomon Corrodi (1844–1905).

¹² Giuseppe De Sanctis (1858–1924).

¹³ Mikhail Petrovich Botkin (1839–1914).

¹⁴ Sergei Petrovich Postnikov (1838–1880).

¹⁵ Antoine Ernst Hébert (1817–1909).

Minua kohtaan hän oli aina liikuttava hyvä. Hän oli innostava, huomaavainen. Muu seurue valitti, että hän hillitsi itseään, kun me nuoret tytöt olimme läsnä, eikä ollut puoleksikaan niin hauska kuin silloin, kun olimme kuulomatkan ulkopuolella. Hän kysyi aina minulta, mitä halusin hänen soittavan ja hemmotteli minua kaikin mahdollisin tavoin, mutta myös aina kannusti minua vakavaan opiskeluun. Tuohon aikaa Schumannin teokset olivat lähes tuntemattomia ja Liszt pyysi minua ottamaan vastaan joitain oppilaitaan työhuoneessani kerran viikossa ja soittamaan heille kappaleita, joita olin oppinut Clara Schumannin johdolla. Hän itse ei kuitenkaan käynyt kertaakaan luonani. Luulen, että hän pelkäsi isoäitejä ja tätejä, joiden kanssa asuin. Hän asui tuolloin Monte Mariolla, lähellä Sant’Onofrion kirkkoa, josta syntyi sitten legenda, että hän olisi asunut Torquato Tasson huoneissa Gianicolon Sant’Onofrion luostarissa.

Marraskuussa 1866 tulin uudelleen Roomaan. Monet asiat olivat muuttuneet. Liszt oli ottanut maallikkomunkin vihkimyksen ja hän oli siirtynyt asumaan Santa Francesca Romanan kirkon rakennuksiin Forum Romanumilla. Minä olin rakastunut ja mennyt naimisiin Wolfgang Helbigin kanssa. Asuimme ylpeästi Capitolium-kukkulalla vanhassa rakkaassa Casa Tarpeassa. Capitoliumin juurelta kaunis ja varjoisa rivi akaasioita johti suoraan Lisztin talolle. Olimme hänen lähimpiä naapureitaan. Liszt oli ensimmäinen

vierailija kodissamme ja tästä lähin hän huolehti minusta ja omistani kuin isä. Koska mieheni oli Saksan arkeologisen instituutin sihteeri, meidän oli järjestettävä vastaanottoja, ja päätimme pitää *avoimet ovet* joka toinen maanantai-ilta.

Tämänkaltaisen elämä on aina ahdistanut minua: olin vailla kokemusta, ilman kotirouvan lahjoja, ja ympäristö oli minulle tuntematon. Tuona vuonna Liszt ei viettänyt sosiaalista elämää, mutta hän kävi aina meidän kodissamme; ensimmäisellä vastaanotollamme hän löysi minut säälittävässä häpeän ja avuttomuuden tilassa. Hän näki, että pelkäsin vieraitani, jotka suurimmaksi osaksi olivat minulle uppo-outoja, ja olivat saapuneet suurin joukoin vain uteliaisuudesta.

Odottamatta että häntä tähän pyydetäisiin, Liszt meni pianon luokse ja soitti, soitti pitkään kappaleita, jotka olivat täsmälleen vieraitteni makuun. Sähkyviä ja helposti ymmärrettäviä, lopettaen niihin, mitä kutsui ”*Backhändliksi*” – joihinkin hurmaaviin Schubertin valsseihin *Soirée de Vienne* – lisäten niihin aina joitain hauskoja ja hupaisia variaatioita. Tällä tavoin hän antoi minulle ”asemani seurapiireissä”, vaikka pelkäänkin, että häntä kuunnellessani unohdin tyystin niin asemani kuin seurapiiritkin.

Hänen ystävällinen huolenpitonsa meni vieläkin pitemmälle. Toisella vastaanotollani hän soitti meille Haydnin *Lelusinfonian*. Hän harjoitti meitä soittamaan kappaleen hyvin tunnollisesti.

Hän soitti pianoa, minä soitin satakielen osan, täysin epämusikaalinen mieheni oli hyvin tehokas rummuissa, kun taas helistimiä, räikkiä, käkikelloa, kelloja jne. soittivat *ragazzi*, eli instituutin nuoret arkeologit, filologit ja epigraafikot. Jos joku putosi rytmistä, hänet karkotettiin armotta. Esitys oli erinomainen. Liszt soitti osansa suurella vakavuudella.

Yhdessä harjoituksessa Albert von Zahn¹⁶, yksi nuorukaisistamme, uskalsi arvostella esityksen tempoa. Lisztia hänen naiivi uskaliaisuutensa huvitti, ja hän myöntyi ehdotukseen, mistä von Zahn oli ylpeä aina kuolemaansa saakka, joka tapahtuihikin vain muutamia vuosia myöhemmin.

Liszt ei pitänyt pikkulapsista, eikä koskaan esittänytkään pitävänsä. Emme kuitenkaan koskaan unohda, kuinka hän tammikuussa 1868 siunasi vastasyntyneen tyttäreni, Lilin, ja kantoi hänet käsivarsillaan pianon luo ja painoi hänen sormensa koskettimille. Sitten, asetellen hyvään asentoon kalliin kantamuksensa, hän soitti meille ja lapselle – niin pehmeästi, hellästi, uneksuvasti. Hän oli aina kiintynyt tyttäreeni.

Viimeisinä vuosinaan, kun hän ei huonon näkönsä vuoksi pystytynyt kävelemään yksin, hän oli mielissään, kun häntä talutti kaunis nuori

tyttö. Liszt jopa omisti hänelle viulupreludin, kun hän opetteli soittamaan tuota instrumenttia.

Kun Liszt lokakuussa 1869 palasi taas Roomaan, hän löysi minut kokonaan uppoutuneena äitiyden iloihin ja huoliin, musiikkini oli jäänyt kokonaan taka-alalle. Hän otti tämän asian hyvin vakavasti, ja sanoi, ettei voisi antaa itselleen anteeksi, jos sallisi minun, kuten tekee suurin osa nuorista naisista, jättää musiikin, ja hän kutsuisi minut jälleen oppitunneilleen, jotta aloittaisin vakavan opiskelun uudelleen.

Joka keskiviikko hänen opiskelijansa kokoonoutuivat hänen huoneissaan, ja hän antoi heidän soittaa vuorotellen. Hän kuunteli tarkkaavaisesti ja teki teräviä ja sattuvia huomautuksia. Usein hän istui itse pianon ääreen ja näytti, miten haluaisi, että joku kappale soitetaan. Aluksi hän ei halunnut, että osallistuisi näihin yleisiin oppitunteihin, vaan tulisin aina perjantaisin keskipäivän aikaan. Me nautimme aamiaista, sitten soitimme musiikkia ja sen jälkeen autoin häntä päivän vierailijoiden vastaanotossa. Hän paastosi hyvin tiukasti. Itse asiassa hän söi aina hyvin yksinkertaisesti ja vaatimattomasti. Aika ajoin hän kyllä osasi arvostaa kunnon illallista ja hyvässä seurassa hänestä kuoriutui jälleen iloinen ja hienostunut maailmanmies. Sitäkin

spartalaisempia, tai sanoisinko fransiskaanisempia, olivat meidän ateriamme. Hän opetti minua syömään raakoja fenkoleita ja porkkanoita – hänen lempiruokaansa. Näillä vaatimattomilla aterioilla hän mielellään puhui Pyhästä Fransiskus Assisilaisesta, ”Kristuksen pienestä köyhästä”, ja hän vihki minut todelliseen fransiskaaniseen oppiin lukemalla minulle *Pyhän Fransiskus Assisilaisen rukouskirjaa* tai kertomalla tarinoita sieltä.

Aterian jälkeen seurasi oppitunti.

Ensimmäisellä kerralla hän laittoi minut soittamaan Schumannin *F-mollisonaatin*, ja heti kun aloitin, vaikutuin hänen erikoisista ja nerokkaista huomioistaan. Raskaasta bassosta hän sanoi: ”*Ajattele kuinka vahvoja täytyy olla niiden kaariholvien, jotka kannattavat tätä suurenmoista melodiam*”. Hän käveli edestakaisin polttaen kammottavia toscanalaisia sikareita tai sitten hän istui viereisessä huoneessa työpöytänsä ääressä, mutta aina hän kuunteli tarkkaavaisesti, eikä häneltä jäänyt huomamatta yksikään sävy. Hän kehui, mikäli oli kehuttavaa, ja antoi oppilaan soittaa kappaleen yhä uudestaan, seurasi tarkasti tämän joka tulkintaa — ja vaati tätä unohtamaan koko maailman, itsensä mukaan luettuna. Kappale seurasi toistaan, uusia, vasta saapuneita nuotteja täytyi

¹⁶ Albert von Zahn (1836–1873).

lukea, ja sitten hän soitti itsekin, joko yksin tai duettoja kanssani. Tällä tavoin opin eniten hänen sävellyksistään, ja hän oli erityisen mielissään, kun soitin hänen omaa kirkollista musiikkiaan, hänen *Harmonies poétiques et religieuses*, ja monia osia teoksesta *Années de pèlerinage*. Myöhemmin soitin hänen kanssaan myös kaikki hänen sinfoniset runoelmansa, pianolle sovitettuina, ja jopa osia San Stanislauksesta. Hyvin pian hän halusin, että tulisin hänen luokseen keskiviikkoisin, hänen muiden mies- ja naispuolisten oppilaidensa kanssa.

Liszt oli tervetullut vieras kaikkialla; niin diplomaattipiireissä kuin Rooman hienoimmissa seurapiirisalongeissa. Hän oli erityisen hyvissä suhteissa Caetanien kanssa. Tuon suvun pää oli silloin Don Michelangelo, Sermonetan herttua, aikansa huomattavin, kykenevin ja oppinein roomalainen. [...] Sokeudesta huolimatta vanha herttua piti erinomaisen kiinnostavia esitelmiä Danten *Jumalaisesta näytelmästä*, joiden aikana markiisi Francis Nobili Vitelleschi¹⁷ lausui tekstiotteita ulkomuistista.

Nämä luennot innoittivat Lisztiä kirjoittamaan *Dante-sinfonian*, suurenmoisimman sävellyksensä. En ikinä unohda teoksen kantaesitystä salissa, joka on Fontana di Trevin taustalla, jota siitä lähtien on kutsuttu Dante-saliksi. Tämä oli meidän konserttiyhdistyksemme ensimmäinen tilaisuus,

¹⁷ Francesco Vitelleschi Nobili (1829–1906) italialainen poliitikko, senaattori, Rooman arkeologisen komission jäsen.

joka syntyi Lisztin toivomuksesta, ja joka, Ettore Pinelli johtajanaan, antoi meille monina vuosina mahdollisuuden nauttia ja kuulla musiikkia, uutta ja vanhaa.

Olen unohtanut, milloin Liszt luopui asunnostaan S. Francesca Romanan luona ja meni asumaan pimeään asuntoon osoitteessa Via dei Greci 43, lähellä kreivitär Caroline Sayn-Wittgensteinia¹⁸. Hän oli magneetti, joka veti Lisztiä aina Roomaan.

Minun on kerrottava muutama sana hänestä sekä Olga Janinasta. Tapasin kreivitär Caroline Sayn-Wittgensteinin ensi kerran syksyllä 1872. Oleskelimme Castellammaressa Napolin lähellä, jossa olin hitaasti toipumassa toisen tyttäremme menetyksestä puolentoista vuoden ikäisenä. Mieheni sai oudon kirjeen tältä tuntemaltaan vanhalta kreivittäreltä. Hän kirjoitti, että oli sallinut meille seitsemän rauhallista vuotta, ja nyt mieheni olisi tuotava minut hänen luokseen.

En ollut lainkaan innokas tutustumaan häneen, mutta mieheni ja eräs äidillinen ystäväni vaativat minua antamaan periksi. Niinpä eräänä päivänä mieheni vei minut hänen rumaan, epäsiistiin ja ahtaaseen asuntoonsa Via del Babuinon varrella. Ensivaikutelmani ei ollut lainkaan suotuista. Hän ryntäsi luokseni, syleili ja työnsi suuhuni paksun havannasikarin ja ahdisti minua liioitellulla ystävällisyydellään.

¹⁸ Karoline zu Sayn-Wittgenstein (1819–1887) oli puolalainen aatelisrouva, joka erosi aviomiehestään mennäkseen Lisztin kanssa naimisiin, siinä onnistumatta. Tästä huolimatta heidän suhteensa kesti noin neljäkymmentä vuotta.

Nadinen maalaus tyttärestään
Lilistä neljän kuukauden ikäisenä.
Moranin perheen kokoelma.
Kuva: Tiina Tuukkanen

And

sempre legato

Dim: e con moto rallentando

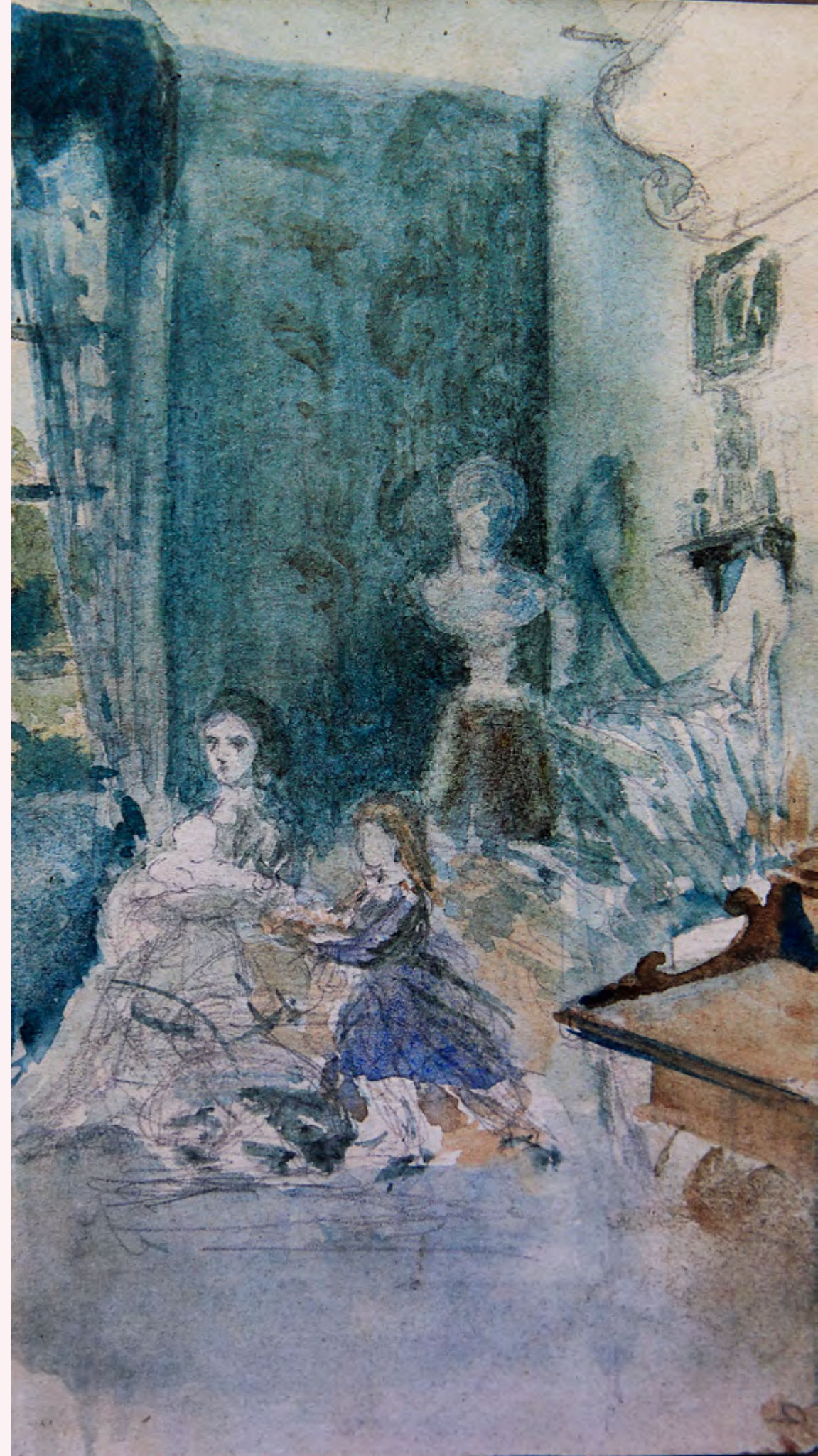
pizzicato

And. ff

*Musikalische Visitenkarte
an Fräulein Elsa Helbig
freundschaftl. F. Liszt*

Nadinen akvarelli Helbigien kodista Capitoliumilla.
IRF-kokoelma. Kuva: Tiina Tuukkanen

Toivoin, ettei hän pitäisi minusta, koska en voinut polttaa hänen sikariaan, en vastannut syleilyyn, enkä pukeutunut kaikkiin sateenkaaren väreihin hänen laillaan, mutta jouduin pettymään. Tämä johtui ehkä siitä, että en lausunut ainoatakaan sanaa koko vierailuni aikana – hän ei antanut minulle tilaisuutta.

Joka tapauksessa hän tuli hyvin aikaisin seuraavana aamuna minua tapaamaan. Hän aivan vyöryi päälleni, mieheni päälle, lapsenhoitajani ja lapseni, ikkunanäkymän, kissojeni ja huonekalujen päälle. Ainoa asia, josta hän ei ollut ihastuksessaan, oli suruasuni. Älykäs hän varmastikin oli, mutten koko vierailun ajan voinut olla ajattelematta, miten kauheaa Lisztillä, tuolla kaikista kuolevaisista ihmisistä helläsydämsimmällä, täytyi olla tuon kotkan kanssa. *Parsifalia* ei vielä ollut kirjoitettu, mutta vuosia myöhemmin sen viettelykohtaus muistutti minua hänestä: hän oli Kundry ja Liszt-parka Amfortas.

Yksipuolinen kiintymys jatkui useita kuukausia. Hän tuli lähes joka päivä hakemaan minua *pour prendre l'air* (haukkaamaan ilmaa), totta kai ajaen suljetuissa vaunuissa ikkunat kiinni, niin että olin puoleksi tukehtunut parfyymiin, jolla hän kyllästi itsensä. Aamuin illoin sai häneltä pieniä herttaisia kirjelappuja, jotka luin vasta laitettuani ne kahden lasin väliin, koska pelkäsin niiden tuoksua.

Iltaisin hän halusi, että mieheni veisi minut hänen luokseen. Kun olimme siellä kahden, tai muidenkin läsnä ollessa, hän luki loputtomasti kirjoittamiaan tekstejä. Huone oli kovin kuuma, ja vain yksi lamppu valaisi sitä. Nukahdin aina syvään uneen, ja kun mieheni tuli hakemaan minua, hänen

piti nipistää minua kovaa saadakseen minut hereille. Silloin kreivitär sanoi: ”*Votre femme est charmante, comme elle sait bien écouter!*” (Vaimonne on hurmaava, kuinka hän osaakin kuunnella hyvin!). Sain vuolaat kiitokset hyvien unenlahjojeni ansiosta.

Pian jouduimme kiistaan. Hän halusi antaa minulle kalliita lahjoja, tilata minulle samanlaisia vaatteita kuin hänelläkin, sovittaa minulle koruja, voittaa minut hienoilla kirjoilla. Minä pidin pintani, ja muutaman kuukauden päästä hänen kiintymyksensä alkoi viilentyä.

Pysyimme ystävällisissä väleissä monia vuosia, ja ajan kanssa opin kestäämään häntä *à petites doses* (pieninä annoksina). Nokkela hänellä varmastikin oli, ja hän rakasti Lisztia *à sa manière* (omalla tavallaan). Ihailin häntä todella Lisztin kuoleman jälkeen. Hän oli hyvin uskonnollinen, muttei säveltäjän kuoleman jälkeen etsinyt siitä lohtua, menetti kaiken energiansa, pysyi vain sängyssään ja kuoli muutamia kuukausia myöhemmin 1887.

Koska kirjoitan Lisztistä Roomassa, en voi olla mainitsematta Olga Janinan episodiat, vaikka minun onkin epämiellyttävää puhua siitä. Eräänä syksynä, Lisztin ensimmäisellä vierailulla, hän kertoi minulle lukemattomista kirjeistä, joita sai kaikenlaisilta ihmisiltä – he halusivat Lisztin opettavan heitä. Hyvin monet noista painostavista kirjeistä oli varustettu allekirjoituksella O. Janina. Näitä painostuskirjeitä tuli jatkuvasti siitä huolimatta, että Liszt vastasi niihin hyvin lyhyesti, kuten yleensäkin tuollaisille hakijoille, sanoen, ettei ollut pianonsoitonopettaja ja että paljon parempaa opetusta sai monista konservatorioista.

Hän oli kuvitellut O. Janinan nuoreksi mieheksi, jolla oli ongelmia. Niinpä hän hämmästyí, kun eräänä päivänä ruma, mutta elegantisti pukeutunut nuori nainen, heittäytyi hänen jalkoihinsa ja aneli että hän veisi hänet mukanaan Roomaan. ”Sydän ei ole kivi”, sanoo venäläisen sananparsi. Liszt antoi naisen tulla mukaansa.

Alusta alkaen Olga Janina käytti kaiken aikansa itkemiseen. Liszt otti minuun yhteyttä eräänä iltana ja pyysi huolehtimaan hänestä. Minä olin vaimo ja äiti, ja tiesin, kuinka vaikeaa on olla erossa miehestä ja lapsista. Olga Janina oli pieni ja laiha ja todella kovin ruma. Lisäksi hän oli leikannut tukkansa lyhyeksi, ja hänellä oli mitä epämiellyttävimmät kädet, kuin jonkin petolinnun kynnet. Hänen kyntensä oli leikattu nahkaan asti ja usein ne olivat veriset. Hän soitti kuin demoni. En koskaan unohda, kuinka hän soitti ensimmäisen *Mefisto*-valssin ensimmäisellä oppitunnillaan. Yksinkertaiseen tapaani koitin parhaani mukaan lohduttaa häntä, kuten Liszt oli pyytänyt.

Vähän myöhemmin Liszt pyysi minua kehottamaan häntä olemaan pukeutumatta niin elegantisti, sillä hän tuli joka viikko tunnille yllään uusi Worthin puku Pariisista, ja roomalaiset tyttöparat alkoivat hekin käyttää liikaa rahaa pukuihinsa. Olga Janina nauroi pyynnölleni. Silloin kerroin Rooman oppilaille, että tulisin itse tunneille aina samassa mustassa puvussa ja pyysin heitäkin pukeutumaan mahdollisimman yksinkertaisesti, koska se oli maestron toive. Tytöt tekivät mielellään kuten olin pyytänyt, ja vielä nytkin, kun tapaan heitä, he kertovat, kuinka kiitollisia olivat neuvostani.

Sen jälkeen, kun tuo vahingollinen Robert Franzin kirjoittama kirja, *Le roman d’une cosaque*¹⁹ jne., oli julkaistu, minulta kysyttiin usein, kuinka pitkälle tuo tarina oli totta. Olen aina neuvonut ihmisiä menemään tuon onnettoman kirjan kanssa Trajanuksen Forumille, koska oikea talo on siellä. Oikea talo on hyvin vaatimaton. Siinä on pieni ja kurja loggia ja kapea pieni parveke, jossa on kaksi kasvamasta kieltäytyvää kituvaa kasvia. Romaanissa talo on upea: tilava loggia, mahtavia palmuja, ulkomaisia lintuja ja kaikki mahdolliset ylellisyydet pajarin tytärtä ympäröimässä. Tarinan loppu on hyvin tunnettu. Eräänä päivänä Budapestissa Olga Janina syöksyi Lisztin huoneeseen ja ampui häntä. Hän ei osunut, Luojan kiitos, ja Miszka – Lisztin suojelusenkeli palvelijan hahmossa – pelasti säveltäjän tuon raivottaren käsistä.

Lisztin uusi asunto oli liian pieni kasvaville oppilasjoukoille. Hän alkoi opettaa heitä muualla. Joskus minun talossani, instituutin suuressa salissa, jossa hänellä oli kaksi pianoa käytössään. Hän istui toisen pianon ääressä ja paljoakaan puhumatta näytti oppilaalle, kuinka tämä tai tuo kohta piti soittaa. Joskus Dante-salissa konsertin jälkeen hän keskusteli soitetuista kapaleista ja antoi meidän soittaa hänelle.

Yhtä oppituntia kukaan meistä läsnäolijoista ei tule unohdamaan. Konsertti oli ollut pitkä, ja joulukuun päivä lyhyt. Oli jo pimeää, kun yleisö lähti salista ja kaasuvalo sammutettiin. Yksi meistä lähetettiin alas ostamaan muutamia kynttilöitä ja tulitikkuja. Meille annettiin kynttilänvalossa oppitunti suuressa kolkossa salissa, jossa tuolit olivat epäjärjestyksessä.

19 Olga Janina (alunperin Zielinski, s. 1845) pianisti ja pianonsoitonopettaja. Aiheutti skandaalin kirjoittamalla vuonna 1874 paljastusteoksen – todellisesta tai kuvitellusta – suhteestaan Lisztiin (*Souvenirs d’une cosaque*).

Luullakseni Bertrand Roth soitti pianosonaatin, kun hän tuli adagioon, Liszt viittasi hänet pois ja istui pianon ääreen. *Unerhörtes hört sich nicht* (”ennenkuulumaton ei kuulu”), mutta me olemme sen kuulleet. Kun olimme toipuneet sen verran, että pystyimme katsomaan toisiamme kasvoihin, joka ikinen näki, että vierustoverien silmät olivat täynnä kyyneleitä. Oli pitkä hiljaisuus. Viimeistä osaa ei koskaan soitettu.

Kun kardinaali, ruhtinas von Hohenlohe²⁰ muutti asumaan upeaan, joskin rapistuneeseen Villa d’Esteen, Liszt hyväksyi hänen periksiantamattomat kutsunsa ja seurasi häntä sinne. Siellä hän saattoi mietiskellä, rukoilla ja työskennellä mukavuudessa, levossa ja yksinäisyydessä. Muutamilla meistä oli edelleen etuoikeus satunnaisesti nauttia hänen opetuksestaan siellä. Nykyään ajo Tivoliin kertää vain hiukan yli tunnin mukavassa rautatievaunussa, mutta silloin oli herättävä hyvin aikaisin ottaakseen vuoroajurin ja olla sitten ravisteltavana ylös ja alas aataminaikuisella kulkuneuvolla neljän tunnin ajan. Campagna, Rooman maaseutu oli kaikkea muuta kuin turvallinen. Silti menin sinne usein viettämään muutamia upeita päiviä.

20 Gustav Adolf von Hohenlohe-Schillingsfürst (1823–1896), kardinaali, saksalaisen aatelissuvun jäsen, omisti Villa d’Esten Tivolissa.

Kardinaali asui ensimmäisessä kerroksessa valtavien huoneitten asunnossa, jossa oli hyvin vähän huonekaluja. Talvella se oli jäisen kylmä. Asunto oli upea, mutta ilman pienimpiäkään nykyajan mukavuuksia. Hän oli järjestänyt Lisztille muutamia huoneita ylempään kerrokseen. Hänen työhuoneensa oli rakennettu suljettujen kierreportaiden ylimmälle tasolle ja oli juuri ja juuri riittävän suuri hänen pianolleen. Kardinaali oli itse valinnut tähän huoneeseen tapetin vaivojaan säästämättä, mutta hyvin vähällä maulla. Näen sen vieläkin silmissäni, kirkkaan sinisellä pohjalla meheviä ruusuja muistuttamassa Pyhän Elisabethin ihmeestä. Muistan sen, koska tästä tapetista sai alkunsa mielenkiintoinen keskustelu Lisztin kanssa. Kysyin häneltä, oliko pyhimys todellakin vastannut aivan rehellisesti, kun hänen miehensä oli kysynyt, mitä hän kantoi pukunsa poimussa. Hän oli vastannut: ”ruusuja”. Liszt arveli pyhimyksellä olleen jo aavistusta siitä, että ihme oli tapahtunut ja ruoka oli muuttunut ruusuiksi. Pyhän Elisabetin ihmekertomuksessa pyhimys kuljettaa köyhille esiliinassaan leipää, vaikka hänen miehensä vastustaa tätä. Kun mies saa hänet kiinni itse teosta, hän vastaa kuljettavansa ruusuja, ja leivät todella ovat muuttuneet ruusuiksi.

Ensimmäisellä vierailullani Liszt valitti, että hänen silmäsä olivat niin sumeat, ettei hän enää pystynyt näkemään kaunista näkymää työhuoneensa yhdestä pienestä ikkunasta. Menin heti hänen makuuhuoneeseensa ja tulin takaisin vesikulhon ja pyyhkeen kanssa. Muutamassa minuutissa tupakansavusta tummentunut ikkuna oli taas puhdas. Ja rakkaalla maestrollani oli jälleen upea näkymä sypresseihin ja Rooman Campagnaan niiden takana ja hän saattoi nähdä Pietarinkirkon kupolin kaukaisuudessa. Hän oli niin kiitollinen, että suuteli märkiä käsiäni. Rakas, vanha ystäväpariani! Hänen omat kätensä olivat kovin punaiset, turvonneet ja kipeät kylmänpuremista. Hän näytti minulle tinalyhdyn, jonka valossa hän joka aamu kello kolme meni viereiseen kirkkoon.

Liszt soitti minulle kappaleensa *Bénédictions de Dieu dans la solitude* sarjasta *Harmonies religieuses et poétiques*. Hän tunsu olonsa rauhalliseksi ja onnelliseksi vetäytyneenä, naapurinaan kardinaali, joka osasi olla loputtoman nokkela, humoristinen ja iloinen. Myös Liszt hyveellisyydestään huolimatta saattoi olla hilpeä ja seurallinen lähes ylettömyyteen asti. Muistan, miten hän eräänä iltapäivänä soitti ja lauloi koko *Bagdadin parturin* kardinaalille ja minulle.

Vuonna 1879 sadonkorjuu sabiinilaiskukkuloilla epäonnistui ja ihmiset näkivät nälkää. Kardinaali ehdotti Lisztille, että hän antaisi konsertin Villa d'Esten suuressa salissa köyhien auttamiseksi. Liszt oli halukas, ja niin nuo kaksi vanhaa mieskultaa pohtivat, kuinka konsertti järjestettäisiin. Rooma oli niin kaukana, että kustannukset orkesterin kuljetuksesta olisivat liian suuret. Ammattimuusikot eivät väittäneet soittaa pianoa konsertissa, jossa Liszt soitti, ja niinpä Alfred Reisenauer (lapsinero, jota Liszt silloin opetti) ja minä saimme kunnian soittaa siinä. Huhu siitä, että Liszt soittaisi jälleen vielä yleisölle, levisi Roomassa kuin kulovalkea, ja englantilaiset, amerikkalaiset ja muut ulkomaalaiset ryntäsivät ostamaan lippuja. Höyryjunarata oli juuri silloin saatu valmiiksi. Se teki neljä kertaa tavallista enemmän vuoroja ja lisäksi kärryjä oli niin paljon, että tie oli niitä mustanaan. Vuosisatoihin Tivoli ei ollut ollut niin täynnä väkeä.

Edessäni on viimeinen ohjelmalehti, jossa Lisztin nimi on esiintyjänä. Nuhjuinen pieni lehdykkä, huonosti painettu eräässä Tivolin kirjapainossa, painovirhekin melkein joka sanassa; mutta minulle se on kallis aarre, diplomi, joka saa minut ylpeäksi. Lehdykkä on viisitoista senttiä korkea, kymmenen leveä, ja tekstiä kehystää tumma koristereunus:

Amerikkalaisen kuvanveistäjä Moses Jacob Ezekielin piirros Nadinesta. ©Virginia Military Institute.

Tivoli
Palazzo d'Este
30 joulukuuta 1879
Accademia della Musica,

Ohjelma

1. Schubert, marcia a 4 mani ... Signori Reisenauer e Liszt
2. Rotoli, melodiaSig. Carlandi
3. Fantasia per arpa.....Sig. Cervantes
4. Liszt, *Enfant si j'étais Roi*....Signor Rotoli
5. *Héroïdes funèbre* (Poema Sinfonico)...Sig.a. Helbig
6. Tarantella..... Sig. Reisenauer
7. Capriccio Spagnolo per Arpa... Sig. Cervantes
8. Rotoli, Duetto.....Signora Carlandi e Rotoli
9. Fantasia.....Sig. Liszt

Eikö tämä ollut selkäpiihin käyvää? No. 9, *Fantasia*. Liszt soitti *Ave Maris Stellansa*. Vahvat aplodit yleisöstä. Liszt oli hyvin iloinen ja Tivolin köyhät ihmiset saivat rahaa hyvään ateriaan.

Vietin monia hauskoja päiviä näiden kahden rakastettavan kirkonmiehen kanssa. Kardinaalilla oli yhtä paljon kohteliaisuutta kuin hyvyttäkin ja hän teki kaikkensa pitääkseen Lisztin hyvällä tuulella. Se oli silloin hyvin tarpeen, sillä hänen silmävaivansa eteni kauheaa vauhtia.

Paljon on kirjoitettu Lisztistä äänen alueen mestarina, muusikkona *par excellence*, jolle olemme kiitollisuudenvelassa korkeimmista hengellisistä ja taiteellisista nautinnoista.

Se Franz Liszt, jonka minä tunsin ja jota rakastin, ei ollut vain suurin kaikista aikamme muusikoista, vaan myös hyvä ja suuri mies. Hän oli aina valmis auttamaan; hän kiersi auttamassa sydämellisesti ja hienotunteisesti.

Pienissäkin asioissa hän osasi olla aivan liikuttavan kiltti. Kerran hän kertoi minulle, että kaikki sanoivat minun olevan hyvä haltiatar, mutta hän ihmetteli, etten ollut koskaan antanut hänelle itse tekemääni lahjaa, vaikka hän oli opettanut minulle musiikkia jo kokonaisen vuoden ja yhden päivän ajan. Vastasin, että olemme hyviä fransiskaaneja ja käytämme vain aivan välttämättömiä tavaroita. Sitä paitsi, oli aivan turhaa valmistaa lahjoja hänelle, sillä hän joko antoi ne pois tai lähetti Budapestiin museoon. Joka tapauksessa, ostin hänelle tusinan verran suuria hienoja nenäliinoja ja kirjoin kulmaan hänen nimikirjaimensa kahden enkelin kannattelemana, *à la* Ludwig Richter. Olin tyytyväinen, sillä hän ilahtui niin käytännöllisestä lahjasta. Hän esitteli uusia nenäliinojaan kaikkialla ja ylisti käytännöllisyyttäni. Lopputuloksena oli, että kaikki lähettivät hänelle tusinoittain nenäliinoja. Minun liinani olivat käytössä. Muut hän antoi oppilailleen.

Liszt piittasi hyvin vähän mukavuuksista tai ylipäänsä ulkoisista asioista. Sää ei häntä koskaan haitannut ja hän meni ulos sateessa ja myrskyssä. Hän sanoi aina: ”*Le temps ne s’occupe de moi, donc je ne m’occupe pas du temps*” (ilma ei piittaa minusta, joten minäkään en piittaa siitä).

Viimeisinä vuosinaan Liszt asui hyvin vaatimattomassa Albergo Alibertissa, aivan lähellä kreivitär Wittgensteiniä,

jonka luona hän vieraili päivittäin nauttimassa lounasta. Voi sitä, joka uskalsi kutsua Lisztin lounaalle! Kerran tein niin, ja sain vanhalta rouvalta raivoisan kirjeen, jossa hän lähes syytti minua henkensä uhkaamisesta.

Iltaisin Liszt pysyi hotellissaan ja oli iloinen, jos riittävästi ihmisiä tuli käymään ja muodostamaan vistiringin. Valitettavasti minulla ei ollut mitään lahjoja vistinpeluussa. Silti menin sinne usein ja olin tyytyväinen, jos neljä pelaajaa tuli täyteen ilman minua ja saatoin vain katsella, kun hän pelasi yhdessä lapsenlapsensa Daniela von Bülowin, ruhtinas Hohenlohenin ja kuvanveistäjä Ezekielin²¹ kanssa

Surullisempaa oli löytää hänet yksin. Hän istui kirjoituspöytänsä ääressä pienessä ylläammitetyssä makuuhuoneessaan kamppaillen saadakseen viimeiset loistokkaat ajatuksensa paperille. Mutta voih! Hän ei enää kyennyt erottamaan rivejä ja kirjoitti muistiinpanoja toisten päälle. Kukapa tietää, mitä aarteita noin menetettiin!

Hiukan ennen joulua 1881 hän uskoi minulle joululaulun käsikirjoituksen baritonille ja kolmelle sopraanolle. Kopioin partituurit nopeasti paperille ja löysin kuusi hyvää naisääntä ja siedettävän baritonin ja annoin heidän opetella kappaaleen. Kokoonnuimme aikaisin jouluaamuna Hotel Alibertiin, Lisztin makuuhuoneen ovelle, ja odotimme, että hän soitti kelloa kutsuakseen palvelijansa Spiridionin. Sitten aloitimme yksinkertaisen ja tunteikkaan laulun ja esitimme sen oikein hyvin. Rakas vanha maestro oli kyynelissä, kun hän tuli ulos huoneestaan ennen kuin ehdimme kadota, kuten olimme suunnitelleet. Hän kiitti meitä oikein vilpittömästi.

21 Moses Jacob Ezekiel (1844–1917), yhdysvaltalainen kuvanveistäjä. Asui pitkään Roomassa ja hänen ateljeensa oli eräässä Diokletianuksen kylpylöiden sivuhuoneessa.

Nadine Helbigin maalaus
maalareista maalaamassa Lisztia.
© Klassik Stiftung Weimar.

Minun piti mennä messuun ja sen takia jätin hänelle nuotit ja partituurit. Kaksi tai kolme päivää myöhemmin hän toi ne takaisin minulle ja sanoi, että hänen oli täytynyt lisätä viisi viivaa loppuun. Hän oli tehnyt sen omin käsin, oikein huolellisesti sekä nuotteihin että lauluosuuksiin, ja nuotteihin hän oli kirjoittanut vapisevin kirjaimin:

A Madame Helbig, en bonne souvenir de la belle production de ce chant, 25 Décembre, 81, à Rome, son très affectionné serviteur, F. Liszt

(Madame Helbigille, kauniina muistona tämän laulun hienosta esityksestä, 25. joulukuuta, 81, Roomassa, hänen uskollinen palvelijansa, F. Liszt)

Näihin aikoihin hän myös lähetti minulle versionsa Dargomijskin *Tarantellasta* tällä omistuskirjoituksella:

La versione originale de cette tarantelle est écrite pour 3 mains. L'une d'elles n'a d'autre emploi que de marquer perpétuellement en tic-tac les deux notes sans interruptions ni changement quelconque.

(Tämän tarantellan alkuperäinen versio on kirjoitettu kolmelle kädelle. Yhdellä ei ole muuta tehtävää kuin toistaa jatkuvaa kahden nuotin tik-takkia keskeytyksittä.)

Kappale huvitti häntä ja hän soitti sitä usein.

Kerran hän antoi mieheni, joka on musiikin suhteen aivan tietämätön, istua pianon ääreen ja soittaa tämän basso-ob-

licaton kahdella kädellä. Tämä tuotti miehelleni Rooman seurapiireissä suuren muusikon maineen ja hänen neuviaan tiedusteltiin kaikissa musiikillisissa kiistoissa. Hänen vastauksiaan, jotka olivat hyvin sibylliinisiä, pidettiin erehtymättöminä.

Omistuskirjoituksesta huolimatta en koskaan pitänyt *Tarantellasta* ja olin harmissani, kun Liszt pyysi minua kerran soittamaan sen saksalaisten taiteilijoiden kokoontumisessa. Kardinaali Hohenlohe oli siellä ja kerroin hänelle, kuinka en pitänyt kappaleesta. Hän vastasi:

Oh, kuvittele vain mielessäsi, että me tanssimme sitä yhdessä, te ja minä.

Mielikuva oli riittävä – enemmänkin kuin riittävä – saamaan minut oikeaan mielentilaan soittaakseni tuon hullun kappaleen Lisztin mieliksi.

Kuinka innokkaita olimmekaan toivottaessamme hänet tervetulleeksi lokakuussa, ja kuinka surullisia, kun näimme hänen lähtevän helmi- tai maaliskuussa. Ne kuukaudet, jotka hän oli Roomassa, merkitsivät meille uutta elämää. Hän oli meidän aurinkomme. Me liikuimme hänen ympärillään ja hän lämmitti sielujamme. Minulla oli tämä tunne eilen, kun soitin hänen *Aurinkolaulunsa* (*Cantica del sole*)!

Liszt oli todella uskonnollinen ihminen, uskonnollinen aina ekstaasiin asti. Olen nähnyt hänen rukoilevan vanhassa S. Cosimon ja Damianon kirkossa tai S. Maria dell'Animassa, toisessa puoliksi hylätyn paikan täydellisessä hiljaisuudessa,

toisessa kauniissa Palestrinan messun esityksessä. Hän oli maallisten asioiden ulkopuolella ja näytti siirtyvän toiseen tilaan.

Hän antoi minun soittaa itselleen omia uskonnollisia kappa-leitaan, ja kun soitin hänen sävellyksensä *Mosonyi Giasme-nete*, valitus hänen ystävänsä Brandtin kuoleman johdosta, hän sanoi minulle:

Ma musique religieuse est ce qu'il y a de mieux en moi, et c'est à vous che je la laisse.

(Uskonnollinen musiikkini on paras osa minua ja jätän sen jälkeeni teille).

Vuonna 1882 me kaipasimme häntä. Hän ei tullut Roomaan. 1883 hän oli Wagnerien kanssa Venetsiassa. Tammikuussa menin Venäjälle, enkä voinut ottaa vastaan Lisztin ja Cosi-man harrasta kutsua. Uutinen Wagnerin kuolemasta iski mi-nuun kuin salama kirkkaalta taivaalta.

Syksyllä 1883 Liszt palasi Roomaan oppilasjoukon kanssa. Olin tuonut hänelle Moskovasta Tsaikovskin sonaatin ja soi-tin sen hänelle. Hän oli hyvin kiinnostunut, mutta tuomitsi monet osat kömpelöiksi ja sopimatomiksi pianolle.

Joka vuosi lähtö oli hänelle vaikeampaa, koska enää ei voi-nut teeskennellä: vahva henki oli kuluttanut loppuun ulkoi-sen kuorensa.

Vuonna 1884 menin Bayreuthiin silläkin uhalla, että jou-duin hankalaan kolerakaranteeniin palatessani Italian rajalla. Vietin siellä monta onnellista päivää kunnioitetun äitini ja Lisztin kanssa. Lähtöämme edeltävänä iltana näimme hänen ajavan avoimilla vaunuilla oppilaidensa kanssa *Parsifalin* esitykseen. Hän heilutti kädessään paperia. Se oli sähke, jonka suurlähettiläs herra von Keudell oli lähettänyt Roo-masta ja jossa hän kehotti meitä palaamaan Vallachin ja Udinen kautta, joissa ei ollut karanteenia.

Lisztin viimeinen vierailu Roomaan tapahtui vuonna 1885. Menin joka päivä hänen luokseen hoitamaan ja piristämään häntä. Hänestä huolehdittiin hyvin, mutta meidän oli oltava tarkkoina, ettei hän huomaisi, miten heikkona häntä pidim-me. Hän nautti edelleen ateriansa kreivitär Wittgensteinin kanssa. Satoi tai paistoi Liszt meni hänen luokseen.

Vain kerran heidän välillään oli riitaa, ja silloin näin hänet kahden tai kolmen päivän ajan kovin heikossa tilassa. Lina Schwalhauser tunnusti minulle, ettei hän ollut mennyt ulos koko päivänä ja oli vaatinut, ettei hänelle myöskään tuotaisi aterioita hotellissa. Niinpä hän oli puoliksi nääntynyt näl-kään. Ensin kutsuin Lisztin lounalle luokseni Capitoliumille, mutta, vaikka hän otti kutsun vastaan, minä itse heti peruu-tin sen, koska hän piti huonettaan aina liian kuumana, ja mi-nun huoneissani ei taas ollut tulisijaa tai takkaa lainkaan ja lämpötilojen erotus olisi ollut hänelle liian suuri. Hän oli pa-hoillaan, kun lähdin, mutta jo tunnin kuluttua olin palannut

takaisin suuri työkorini täytettynä kaikella mistä hän erityisesti piti – porkkanoilla, gulassilla ja sellaisella. Yksi kulma hänen työpöydästään raivattiin, ja olen harvoin nähnyt häntä niin onnellisena ja hyvillään hänen syödessään tuota improvisoitua lounasta yhdessä minun ja Linan kanssa. Hän kertoi minulle, että ruokatarpeet olivat riittäneet siihen asti, että he olivat tehneet täydellisen sovinnon vanhan kreivittären kanssa.

Tämä on viimeisin hauska muistoni hänestä. Hänen matkustuspäivänsä läheni ja olin aina vain varmempi, että tällä kertaa hyvästimme olisivat vakavammat, enkä enää koskaan näkisi häntä tässä maailmassa.

Viimeinen kerta kun kuulin hänen soittavan oli hänen antamansa oppitunti Hotelli Alibertissa. Hänen oppilaansa, nuori ja sievä napolilainen tyttö – luulen että se oli Luisa Cognetti – oli soittanut hänelle yhtä hänen ”Schubert-lauluistaan” suurella taidolla ja täsmällisyydellä. Liszt puisti päätään ja sanoi ”*Ce n'est pas cela, il faut etre plus simple!*” Hän soitti Schubertin *Serenadin*. Se oli yksinkertainen, hiljainen ja selkeä, kuin kaunis kuun valaisema yö. Sitten hän päästi itsensä viimeisen kerra valloilleen, ja kuulinme cadenzan kuin heräävät satakielet, jotka puhkeavat laulamaan kaipausta ja iloa, rakkautta ja ylistystä.

Musiikkinautintoomme sekoittui surullinen tunne siitä, että tämä olisi viimeinen kerta, kun kuulemme hänen soittavan – meidän jumaloidun ja siunatun mestarimme – ja että hän kohta jättäisi meidät iäksi. Viimeinen muistini tallessa oleva kuva hänestä on siitä, kun hän seisoo pienen ikkunan äärellä toisen luokan junavaunussa oppilaansa kanssa lähtemässä Roomasta. Hän antoi asemalla meille Roomaan jääville isällisen siunauksensa.

Olin aina kuvitellut, että koska terveyteni oli huono, kuolisin ennen Lisztiä. Olin saanut hänet lupaamaan, että kuollessani hän soittaisi *Purgatorion* ja *Hoosianna! Halleluja! Dante-sinfonias*taan, jotta matkani tästä maailmasta olisi helppo ja onnellinen. Ja nyt hän on ollut kuolleena jo yli 20 vuotta ja minä elän edelleen vanhassa Roomassa. Mitä vanhemmaksi tulen, sitä loistavamalta minusta tuntuu suuren ja hyvän Franz Lisztin hahmo. Minulle hän elää edelleen muistoisani ja töissään.

NADINE HELBIG

Arkeologinen retki Palestrinaan

Schetches from Trastevere, 1914, 54–55.

Suomentanut *Ria Berg*

Maaliskuun puolivälissä 1867 Rooman tiedemaailma ilahtui uutisesta, että Palestrinan maaperästä oli jälleen löytynyt useita pronssisia *cistoja*. Jokainen arkeologi on velvoitettu tietämään mikä pronssinen ”*cista*” on, mutta kaikkihan eivät ole arkeologeja. Pronssiset *cistat* ovat pyöreitä astioita, joiden koko vaihtelee kuudesta kahteentoista tuumaan sekä korkeudeltaan että halkaisijaltaan; niiden pohja on tasainen ja kansi hiukan kupera ja koristettu yhdellä tai usealla pronssisella veistoksella, jotka toimivat kädensijoina ja joista kansi nostetaan pois. Niillä on kolme ihmisen tai eläimen tai kynsien muotoista jalkaa. *Cistan* ulkopuoli ja kansi on yleensä koristettu kaiverretuilla kuvilla ihmisistä, eläimistä ja koristekuvioista tai mytologisista kohtauksista, joskus karkeita ja barbaarisia, joskus hienostuneita kuin ne olisivat jonkun suuren kreikkalaisen taiteilijan piirtämiä. Yleensä niitä peittää kaunis patina, vaaleavihreä tai sinertävä väriltään, joka on ominainen kaikille Palestrinasta tai sen läheltä löytyneille esineille. Niiden viehättävyys on aivan omaa luokkaansa. Lisäksi niiden sisältä löytyy aina pronssista, norsunluusta tai kullasta valmistettuja kosmeettisia tarvikkeita.

Voitte siis kuvitella, miten iloiseksi tämä teki kauniita esineitä rakastavan aviomieheni ja hänen ystävänsä paroni de W-----n²², kuuluisan belgialaisen arkeologin, *Membre de l'Institut* jne. Olen jo kauan sitten tullut siihen tulokseen, että kaikki arkeologit ovat pätkähulluja, vaikkakin nykyään tulossa siihen käsitykseen, että sitä ovat enemmän tai vähemmän kaikki, vaikkeivat mainitun tieteenalan edustajia olisikaan. Oppineella paronilla oli erityinen mania esineisiin, joita voi tutkia käsissään. Oli aina yhtä hupaisaa nähdä hänet jokin pienoisveistos edessään: suurennuslasi aina käsillä hän uppoutui täydellisesti tarkkailuun, sitten hän hymyili esineelle, pisti kielen päänsä esiin ja nuolaisi sitä, sitten pisti nenänsä siihen kiinni ja nuuhkaisi tutkivasti (hänellä oli tapana sanoa, että saattoi usein hajun tai maun

perusteella kertoa, mistä tämä tai tuo esine oli löytynyt). Olen nähnyt hänen kulkevan viileästi maailman kuuluisimpien veistoskuvien ohi ja kiinnittävän sitten kaikki aistinsa täysin johonkin rumaan pieneen etruskilaiseen tai vanhaan roomalaiseen esineeseen, joka on täysin vailla viihdytystä kellekään muulle kuolevaiselle.

Samalla hetkellä, kun ystävykset lukivat kirjeen, jossa ilmoitettiin uusista löydöistä Palestrinassa, suunniteltiin retki tuohon kaupunkiin. Viikkoa myöhemmin, 24. maaliskuuta 1867, olimme valmiina lähtöön. Nykyään niin pitkästä valmisteluajasta ei tarvitse uneksiakaan. Astut vain Napoliin menevään junaan, joka barbaarimaisesti ryntää läpi Rooman Campagnan ja puoli tuntia myöhemmin astut ulos rumasta juna-vaunusta vielä rumemmalla Praenesten asemalla.

Siellä innokas vaununajaja ajaa sinut hotelliin, jolla on moderni ulkoasu, vaikka pelkään, että monet modernit mukavuudet sieltä puuttuvat. Neljäkymmentäkaksi vuotta sitten se ei ollut helppo matka, vaan todellinen retkue, joka oli huolellisesti suunniteltava. Meidän oli palkattava vaununajaja, jolla oli erityisen vahvat hevoset, neuvoteltava hinta, tarjottava puolta pyydetystä maksusta, sitten pyydettyä paavillista poliisia antamaan meille kaksi pittoreskia karabinieria istumaan hevosen selässä ja kolmas istumaan vaunujen laatikolla, koska maantierosvot olivat usein epämiellyttävän lähellä juuri kun heitä vähiten kaivattiin ja meidän kalliita henkiämme piti toki suojella. Se oli todella työlästä!

22 Paroni Jean Joseph Antoine Marie de Witte (1808–1889) belgialainen arkeologi, epigraafikko ja numismatikko.

Villa Lanten puutarhan vihermajan katto. Minna Malja

LILI HELBIG

Muutto Capitoliumilta Villa Lanteen

Jugend im Abendrot, 1953, 242–243.

Suomentanut *Ria Berg*

Äiti oli varma että uusi talo, jonka kohtalo meille osoittaisi, löytyisi itsestään ja niin kävikin. Eräänä päivänä herra Fol, hienostunut ja originelli geneveläinen taidekeräilijä, tuli käymään kotiimme, ja kun ei löytänyt isääni, pyysi saada puhua äitini kanssa. Äidin saapuessa Fol nojasi ikkunaan näköalaa ihaillen. ”Näkymämme on kovin kaunis” sanoi äiti, ”Ajatelkaa vain kuinka pahoillamme olemme kun jonkun ajan kuluttua emme voi sitä enää ihailla”.

- *Haluaisin ehdottaa teille vielä kauniimpaa villaa*, sanoi Fol.
- *Vitsailletteko – mitä?*
- *Villa Lante Gianicololla!*

Vaikka Fol oli puhunut satulinnasta kuussa, hän ei olisi voinut hämmästyttää meitä enempää. Tosiasia oli, että maalari Anton Favard, joka silloin asui Villa Lantessa, halusi palata Ranskaan ja mielellään luopua Villasta, kun hänen onneton avioliittonsa kauniin vaimonsa kanssa oli päättynyt tämän pakoon.

Villa Lanten puutarha.
Minna Malja

Menimme heti käymän tuossa talossa, jonka Eleonora Duse myöhemmin nimitti ”Rooman kauneimmaksi taloksi”. Tuo aivan yksinään seisova talo oli houkutellut minua jo lapsena, kun katselin sitä ikkunastani (Capitoliumilla) auringonlaskun aikaan. Se oli herättänyt mielikuvituksessani määrittämättömiä, utuisia mielikuvia.

Fol saattoi meitä ensimmäisellä vierailulla, esitelläkseen meidät ystävälleen Favardille. Erikoislaatuinen ihminen tämä Favard. Salongit ja ateljee oli sisustettu komeasti gobeliineilla, muranolaislampuilla, veistoksilla ja persialaisilla matoilla – mutta kaikki oli rikkiäistä ja kulunutta. Perheen asuintilat taas eivät olleet ainoastaan kurjat ja likaiset, vaan myös suljetut ja varustetut barrikadeilla ikäänkuin piiritystä vastaan, sillä kaunis Madame Favard oli julistanut, että hän murtautuisi sisään ja ryöstäisi pois lapsensa. Näin oli siis onneton puoliso varotoimenpiteensä järjestänyt.

Mukavuuksia tässä talossa ei ollut, paitsi yksi – hyvin varusteltu vankila kellarissa, lattialuuku ja vesisäiliö sadevedelle. Renessanssiaikana käsitys mukavuuksista oli ollut varsin erilainen kuin meillä, kuten näemme, sillä muuten ei olisi Vasari sanonut Villa Lantesta:

Giulio (Romano), joka oli pescialaisen herra Baldassare Turinin hyvä ystävä, rakensi hänelle Gianicololle huvilan varustettuna kaikilla mukavuuksilla, mitä tuollaisessa paikassa vain voi kuvitella.

Lumoava 1500-luvun rakennus sai meidät onnellisiksi, kaikki muu tuntui vajoavan toissarvoiseksi. Ja kun sitten astuimme ikkunan ääreen ja eteemme avautui aivan verrattoman kaunis maisema, uskoimme olevamme paratiisissa, ja ajattelimme kiitollisuudella pescialaista herra Baldassare Turinia, joka jo vuosisatoja aikaisemmin oli rakennuttanut meille näin kauniin asuinpaikan.

Vuokrasopimus allekirjoitettiin, ja tuskin oli herra Favard matkustanut pois, kun korjaustyöt alkoivat, jotta Villa saataisiin asuttavaan kuntoon. Äitini juhli ja julisti mielellään, että olimme tehneet juuri päivastoin kuin Tasso: hän kun oli muuttanut Gianicololle voidakseen viettää triumfia Capitoliumilla. Hän jopa halusi saada vaakunan, jossa olisi ylösalaisin käännetty *Tasse* (kuppi)!

Me astumme Villan etuhuoneeseen ja kuulemme pianomusiikkia. Olemme nyt omassa ajassamme, mutta kaikki suureen saliin kokoontuneet ihmiset – maalarit, kirjailijat, kirkonmiehet ja daamit – jatkavat tiettyssä mielessä Monsignor-Datariuksen, taiteilijoiden ja humanistien ystävän, perinnettä.

Ja vaikka emme näe Giulio Romanoa ja riviä hänen oppilaitaan, niin on siellä kuitenkin Hébert mukanaan Académie de Francen stipendiaatit Villa Medicistä, Aristide Sartorio, Alessandro Morani, joka loi ympärilleen modernin Rooman Arte decorativa -koulukunnan yhdessä Adolfo de Caroliksen kanssa, arkkitehti Brasini, Marcello Piacentini ja muita. Ja vaikka täältä puuttuukin Tasso, joka aivan varmasti olisi tullut naapurin Sant’Onofrio-luostarista, näemme kuitenkin Gabriele d’Annunzion ja Richard Vossin, kerran kuuluisan romaanikirjailijan.

Favardin perhe Villa Lanten edustalla. IRF-kokoelma.

Lili Helbigin maalaus – *Haamuja Villa Lantessa*.
IRF-kokoelma. Kuva: Jan Heinonen

OLGA RECCHIA

Villa Lanten remontointi

'Una scatola di ricordi', Strenna dei romanisti,
1987, 527–544.

Suomentanut *Ria Berg*

Kun Wolfgang jätti paikkansa Arkeologisessa instituutissa vuonna 1887, Helbigien perhe muutti Villa Lanteen, Gianicololle. Villan avaimet olivat siirtyneet kädestä toiseen. Viimeksi siellä olivat asuneet Pyhän Sydämen sisarten noviisit.

Löysimme talon surkeassa kunnossa. Katon freskot, joista Vasari kirjoitti, olivat kadonneet. Osa niistä oli viety pois ja myyty Campanalle, jolla oli kaunis taulugalleria lähellä S. Giovanni in Lateranoa. Mutta niiden puuttumista ei edes huomannut, koska monet hämähäkkien sukupolvet olivat peittäneet koko katon taitavalla verkollaan, ja tämän verkon oli puolestaan peittänyt vuosisataisen pölyn kerros.

Mieheni kysyi neuvoa kuuluisalta arkkitehdiltä, joka ei peitellyt sitä tosiasiaa, että tarvittaisiin sievoinen summa tikkaiden vuokraamiseen ja kuljetukseen, ja että hanke oli hyvin vaarallinen. Pyysin antamaan minulle muutaman päivän ajattelu-aikaa.

Seuraavana aamuna lähdin ulos aikaisin ja tulin takaisin kantaen suurta pakettia vaikeuksitta – siinä oli puoli tusinaa värillisiä ilmapalloja. Annoin laittaa tulelle suuren määrän vahvaa liimaa, ja seuraavana päivänä kutsuin paikalle rakkaimmat ystäväni. He luulivat varmasti, että pilailin heidän kustannuksellaan, kun näkivät edessään kaksi vanhaa silinterihattua. Pyysin heitä nostamaan silinterit, kun sanoisin ”nyt”.

Ilmapallot nousivat majesteettisina kattoon asti, ja kiskoin ne alas täysin peittyneitä pölyisiin hämäkinverkkoihin. Kaksi kolme päivään myöhemmin Giulio Romanon upeat työt loistelivat jälleen alkuperäisessä kauneudessaan. Ymmärsin silloin Kristoffer Kolumbuksen ilon, kun hän oli löytänyt Amerikan.

Ja tällainen oli Nadine: hauskanpitoa työssä, voitonriemua onnistumisessa.

NADINE HELBIG

Vierailu Leo Tolstoin luo vuonna 1887

Sketches from Trastevere, 1914, 84–102.

Suomentanut *Ria Berg*

Rakkauteni Leo Tolstoihin on puolen vuosisadan mittainen. Vuonna 1859, kun olin kaksitoistavuotias, hänen teoksensa *Lapsuus ja nuoruus* kiehtoi minua, ja koska minut oli kasvatettu Venäjän ulkopuolella, se innosti minua opiskelemaan äidinkieltäni vakavammin. Pian avioiduttuani luin *Sodan ja rauhan*, ja hiukan myöhemmin *Anna Kareninan*. Keväällä 1887, kun vielä asuimme Capitolium-kukkulalla, kaksi kirjaa teki minuun käänteentekevän vaikutuksen: toinen oli Tolstoin *Ivan Iljitšin kuolema*, jossa upseeri kuolinvuoteellaan vakuuttuu siitä, kuinka keskiluokkaisen oikean käytöksen ihanne on äärimmäisen väärä. Toinen oli Thoreaun *Walden*, jossa tämä Emersonin ystävä kuvaa hurmaavasti ja yksinkertaisesti erakkoelämäänsä kauniissa Walden Pondin metsissä. Halusin palavasti tutustua Tolstoihin henkilökohtaisesti ja ilostuin suunnattomasti, kun minulle ja tyttärelleni tarjoutui

tilaisuus tavata hänet ystävämme ja naapurimme, ruhtinas Simon Abamelek Lazarevin²³ esittelemänä. Jotta en olisi saapunut hänen luokseen aivan vieraana, postitin kreivi Tolstoille oman kappaleeni Thoreaun *Waldenista*.

Heti kun olimme saapuneet Moskovaan, muistutin ruhtinasta hänen lupauksestaan. Varhain heinäkuussa tyttäreni ja minä lähdimme matkaan syntymäkaupungistani, ”valkokivisestä ja kultakruunuisesta” Moskovasta. Matkustimme peltojen, metsien ja kylien; peltojen, metsien ja kylien läpi.

[...]

Ajettuamme päätietä noin kolme tuntia käännymme oikealle ja olimme tuota pikaa Jasnaja Poljanassa.

Kreivi toivotti minut tervetulleeksi kuin olisin ollut hänen vanha ystävänsä. Tästä minun oli kiittäminen Thoreauta, jonka kirjan hän heti veti ulos taskustaan. Hän puhui kiintymyksellä ja kunnioituksella tuosta ihmeellisestä miehestä, joka rakkaissa metsissään, pikkutalossaan, jonka hän oli rakentanut itse kaatamistaan puista, eli yksinään yksinkertaista, kaunista elämää Homeroksensa kanssa, syöden vihanneksia, jotka oli itse kylvänyt ja istuttanut, ja mansikoita ja mustikoita, joita metsät tarjosivat niin runsaasti, kylpien kylmässä lammessa auringonnousun aikaan. Ja kun hänen työnsä olivat ohi, ajatellen hyväntahtoisesti ihmiskunnasta, jonka elämästä hän ei kuullut muuta kuin veturin kaukaisen vihellyksen. Täysin onnellisena vapaudessaan kaikista haluista, hän kuunteli öisin satakielen suloista laulua, ja oppi vähitellen tunnistamaan kaikkien litujen laulun sävyt ja melodiat. Jänikset, kanit, oravat, hänen rakkaat kumppaninsa, olivat hänen kanssaan tasaveroisia. Tolstoi sanoi:

23 Ruhtinas Semën Semënovič Abamelek-Lazarev (1857–1916) oli Tolstoin tuttava ja Lilin sulhaskandidaatti. Myöhemmin hän osti Gianicolon lähetyviltä Villa Abamelekin nimellä tunnetun huvilan, jossa nykyään on Venäjän suurlähettilään asunto.

Minulla on paha tapa merkitä kirjoihin kohdat, joista pidän punaisella ja sinisellä kynällä, eikä ole minun vikani, jos kirjasi on merkitty punaisella, sinisellä ja vihreällä, mutta toivon joka tapauksessa, että antaisit minulle tämän kirjan.

Kuinka iloinen olinkaan, että saatoin antaa hänelle Thoreaun kirjan, ja sydämeni!

Iloiset äänet puutarhasta houkuttivat meidät ulos parvekkeelle. Tyttäreni oli aikaa hukkaamatta tutustunut kreivittäreen, hänen kolmeen tyttäreensä ja puoleen tusinaan heidän ystäviään. Muutamassa minuutissa heistä oli tullut hyvinkin läheisiä. Tolstoi kuuli hänen kirkkaan, miellyttävän naurunsa ja sanoi:

Joka nauraa noin, tulee aina olemaan onnellinen!

Ja, Luojan kiitos, hänen ennustuksensa osui oikeaan! Hetken kuluttua iloinen seurue suuntasi metsää kohti uidakseen kirkkaassa joessa, mikä oli kaksin verroin virkistävää pölyisen ajomatkan jälkeen. Kreivi vei meidät villiin, umpeenkasvaneeseen puutarhaansa, suurelle keskikäytävälle, jossa vanhat jättimäiset sileät lehmuksenrungot seisoivat tummien lehtiensä suojelevan katon alla kuin muinaisen temppelin pylväät. Olinkin yhtä juhlallinen kuin olisin ollut temppelissä.

Talossa meitä odotti yltäkyllin katettu ateria, joka olisi paremmin sopinut Homeroksen sankareille kuin Tolstoin askeettisiin teorioihin. Pöydässä oli monia ihmisiä: Tols-

toi, hänen vaimonsa, heidän kolme tytärtään Tanja, Masha ja Sasha, heidän kolme poikaansa Leon, Michel ja Andrei, madame Kusminski, kreivitär Sofia Andrejevnan sisar tyttärensä kanssa, monia nuoria ystävättäriä, opettajia, kotiopettajia, taiteilijoita, mukavissa vaunuissaan saapunut kenraali, Moskovasta tänne asti talsinut opiskelija. Kaikki olivat tyytyväisiä illalliseen, kaikki olivat kuin kotonaan, kaikki olivat hyvällä tuulella. Kuva rakkaasta, hyvästä, suuresta kreivi Tolstoista, istumassa siellä onnellisena kasvavan perheensä keskellä, on jalokivi muistojeni joukossa.

Hän vitsaili nuorison kanssa, kiusoitteli tyttöjä, oli hurmaava kaikille. Hänen puheensa oli innostavaa ja älykäästä, mutta pian hän näytti myös erikoislaatuista. Jokaisen tieteen ja taiteenlajin hän leimasi – ei vain hyödyttömäksi – vaan myös vaaralliseksi. Näsäviisaan tyttäreni oli kysyttävä miksi, jos näin oli, hänellä oli piano, nuotteja ja viulukotelo huoneessa. Hän tunnusti, että vaikka taide olikin vaarallista, hän ei nauttinut mistään niin paljon kuin silloin tällöin soittaa Mozartin sonaatin viulun säestyksellä ja hän halusi, että kaikki hänen lapsensa soittivat jotain instrumenttia.

Hän esitteli minulle talossaan olevan hyvän puolalaisen viulistin. Tyttäreni oli sillä välin ottanut viulun, virittänyt sen, ja aneli kreiviä soittamaan yhden Mozartin sonaatin hänen kanssaan. Se meni oikein hyvin. Kreivi soitti kuin lapsi, mutta kuitenkin älykkäästi, vaikka hänen sormensa olivat jäykät peltotöistä.

En koskaan unohda, kuinka jo aiemmin mainitsemani nuori puolalainen viulisti pyysi minua soittamaan kanssaan Beet-

hovenin sonaatin pianolle ja viululle, joka on omistettu Kreutzerille – suosikkikappaleensa, jota hän ei pitkään aikaan ollut voinut soittaa hyvän pianistin puuttuessa.

Tolstoi kuunteli kappaletta kasvavalla kiinnostuksella. Hän pyysi soittamaan ensimmäisen osan uudestaan, ja sonaatin viimeisen nuotin vaiettua hän käveli ulos huoneesta sanomatta hyvää yötä perheelleen ja vierailleen, kuten hänen tapanaan yleensä oli.

Sinä yönä luotiin *Kreutzersonaatti* kaikessa villissä voimassaan. Vähän myöhemmin hän lähetti minulle Roomaan sen käsikirjoituksen. Tolstoi oli paras kuuntelija, jolle minulla oli ikinä ollut onni soittaa. Hän unohti itsensä ja ympäristönsä. Hänen ilmeensä muuttui musiikin mukaan. Kyynelet valuivat hänen kasvoillaan jonkin kauniin *adagion* kohdalla, ja hän sanoi:

Tatjana, anna minulle puhdas nenäliina, olen varmaan vilustunut tänään.

Yleensä minun piti soittaa hänelle Beethovenia ja Schumannia. Hän ei hyväksynyt Bachia, ja toisaalta hänet sai aivan raivoisaksi soittamalla Lisztia – ja vielä enemmän Wagnerilla.

[---]

Niin olivat Jasnaja Poljanan iloiset päivät ohi. Vanha laulu sanoo:

*Wenn Menschen auseinander gehen
So sagen sie, auf Wiedersehen!*

(Kun toisistansa erottiin, niin sanottiin vain näkemiin!)

Kiitos Luojan, olemme usein nähneet toisiamme senkin jälkeen Jasnaja Poljassa ja Moskovassa, ja lapsemme ovat tavanneet toisiaan vanhassa, ikuisessa, kunnianarvoisessa Roomassa, Villa Lantessa.

Villa Lanten pihaa. Minna Malja 2022.

Nadinen tytär Lili Morani-Helbig
(takarivissä seppelä päässä) Tolstoin
perheen seurassa. IRF-kokoelma.

ANNA FRAENTZEL CELLI

Muistelma Nadine Helbigin lastensairaalaista

*Unter Römischem Himmel. Aus den Erinnerungen einer
deutschen, Malaria-Forscherin, 1949.*

Suomentanut *Ria Berg*

*Sillä välin olimme saapuneet vastaanotolle. Mamma
Helbig oli siellä, istuen kuin valtaistuimella keskellä
kalpeiden ja nääntyneiden äitien ja surkeiden ja sairai-
den lasten joukkoa. Se, joka on tavannut rouva Helbigin
vain hänen Villa Lantessaan Gianicololla, ei voi tietää
kaikkea hänen jalosta ihmisrakkaudestaan. Siellä hän
oli puhtaasti taiteilija, seurapiirirouva, mutta täällä ko-
konaisen kansan äiti.*

Hän otti minut vastaan ystävällisellä tervehdyksellä:

*Oi, rakas päämalariologimme, tulette juuri sopivasti,
pelastakaapa onnettomia malariaan sairastuneitamme.*

Nadine Helbig sairaanhoitajien kanssa Via
Morosinin lastensairaalaissa. IRF-kokoelma.

Hän pyysi yhtä tai toista äitiä riisumaan lapsensa. Ja siinä nuo pienet kalpeat marttyyrit, joiden kasvoilla näkyi syvä tuska, ja heidän pienet ruumiinsa kuin luurangot, jalat ja kädet kuin tikut, vartalo maksan ja sapen vaivojen turvottamina. Eivätkä nämä lapset valittaneet; heidän katseensa vain syytti... ketä? Nadine keskeytti surulliset ajatukseni.

Kuinka haluatte hoitaa näitä lapsukaisia, kitkerällä kiniiniläkö? Antakaa sitä myös pienimmille, jotka juovat vielä äidinmaitoa. Vähän suuremmille annamme sen hunajan kanssa. Pikkuisille meidän täytyy antaa ruiske, mutta mihin kohtaan?

Nadine näytti minulle noita pikku vartaloita, joissa ei ollut hiukkaaakaan lihaa ja rasvaa luiden ympärillä.

On valitettavaa, että aikuiset ihmiset, jotka tietävät mitä tahtovat tehdä, tuhoavat itsensä kuumeeseen Rooman Campagnalla, mutta entä nämä viattomat uhrit?

Sanokaa Cellille, että hänen yrityksensä kuivattaa Campagnan suot ovat verilöylyjä, kuten Jerusalemin lasten murha, niiden viattomien raukkojen; jättäkää Rooman Campagna koskemattomaksi, taivaalliseksi autiomaaksi, taiteilijoiden ja maalarien paratiisiksi, se ei ole lapsille sopiva paikka.

OLGA SIGNORELLI²⁴

Madama Helbig

Osservatore Politico-Letterario, 1975, 41–52.
Suomentanut *Ria Berg*

Näin rouva Nadine Helbigin ensimmäisen kerran eräässä Giovanni Sgambatin sävellyskonsertissa. Se pidettiin Teatro Nazionalessa, pienessä teatterissa, jonka akustiikka sopi oikein hyvin musiikin ja proosan esityksiin. Teatteri oli rakennettu ensimmäisinä Italian yhdistymisen jälkeisinä vuosina, ja sijaitsi kadunkulmassa, jossa nykyinen Via IV Novembre kääntyy kohti Via Nazionalea. Se purettiin useita vuosia sitten antamaan tilaa Brasinin barokkimaiselle rakennukselle. Nadine Helbig, jota yleensä kutsuttiin Madame Helbigiksi, kansan suussa yksinkertaisesti Madameksi, oli yksi Rooman erikoisimmista persoonallisuuksista, tunnettu poikkeuksellisesta hyvyystään ja anteliaisuudestaan. Hän oli korkeatasoinen pianisti ja Giovanni Sgambatin kanssa he olivat olleet Franz Lisztin viimeisiä oppilaita.

Omia ajatuksiani olivat silloin pitkään hallinneet täysin yliopisto-opintoni ja loppututkintoni valmistelu, ja olin pitkään pysynyt kaukana kaikista taide- ja seurapiiritapahtumista, eikä minulla ollut koskaan aiemmin ollut tilaisuutta tavata häntä. Tuona päivänä olin hakeutunut konserttiin kuulakseni Sgambatin musiikkia, en musiikin tulkitsijan vuoksi. Niinpä kun astuin sisään pieneen täpötäyteen saliin, ällistyin nähdessäni huoneen perällä pianon ääressä yleisöön selin istuvan massiivisen hahmon, jolla oli hopeiset, olkapäille saakka ulottuvat hiukset, ja joka oli pukeutuut eräänlaiseen hopeanharmaaseen kaapuun. Hän vaikutti minusta lihavalta munkkiveljeltä.

Heti kun hän nosti kätensä koskettimille, lumouduin kuitenkin täysin melodiasta, joka nousi kirkkaana raskaan hahmon taitavien sormien kevyestä kosketuksesta. Kun hän konsertin lopussa nousi ylös melko vaivalloisesti, näin että kyseessä oli hyvin lihava rouva (sain myöhemmin tietää, että Nadine Helbig painoi lähes kaksisataa kiloa). Suorana, liikkumatta huin hopeinen veistos, siro, oikea käsi leväten pianon kannella, hän kiitti taputtavaa yleisöä hienoisella pään kumarruksella. Nuorekkaan raikkailla kasvoilla oli

äärettömän lempeä ilme, mitä sinisimmät silmät loistivat valoa lumoavasti, kuten soinnutkin olivat tehneet: niiden kaiku tuntui vielä väräjävän ilmassa. Hänestä saamani ensivaikutelma hävisi tällöin tyystin.

Eräänä aamuna pari vuotta myöhemmin, kun olin jo valmistunut yliopistosta, kotiimme ilmes-tyi professori Cesari Micheli, joka oli ollut yksi opettajistani. Hän pyysi anteeksi yllättävää vierailuaan epätavalliseen aikaan, mutta hänellä oli kiireinen tieto välitettävänä. Eräs venäläinen rouva, hänen ystävänsä, oli tullut hänen luokseen, ja rukoillut häntä kiireesti löytämäänsä hyvän lääkärin hänen Trasteveressa sijaitsevaan köyhien lasten sairaalaansa, jota hän oli jo vuosia ylläpitänyt, aina pätevien lääkärin avustuksella.

Yksi ensimmäisistä oli ollut nuori Raffaele Bastianelli, hyvä ja taitava lääkäri, joka oli joutunut lähtemään pois uransa vuoksi. Tultuaan yhdeksi Euroopan tunnetuimmista kirurgeista Bastianelli pysyi silti rouvan ystävänsä koko loppuikänsä.

Viime aikoina rouva Helbig oli joutunut turvautumaan lääkäriin, joka oli kova ja kärsimätön potilaiden kanssa, eikä ollut häneen tyytyväinen.

24 Olga Resnevic Signorelli (1883–1973), liettualais-syntyinen venäjänkielinen lääkäri, journalisti, kirjailija, kääntäjä ja kulttuuripersoona 1900-luvun alkupuolen Italiassa.

Ammatillisen pätevyyden lisäksi rouva arvosti suuresti hyvyttä, vakuuttuneena, että hoidon tehokkuus riippui suureksi osaksi juuri siitä. Lääkärintoimen tuli hänen mielestään olla kuin pappeutta, kuten antiikissa, eikä vain ammatti. Jos lääkäriltä puuttui hyvyys, laski ammatti matalalle tasolle.

– Löytäkää minulle siis taitava ja lempeä lääkäri, rouva oli muistuttanut heidän erotessaan. – Minulle tuli mieleen, että te voisitte olla juuri se henkilö, jota tämä ystävättäreni etsii, sanoi Micheli. Angelo voi saada hiukan vapaata ohjatakseen teitä alkuun. Sen jälkeen olen varma, että osaatte edetä yksinkin. Ja tullette näkemään, että tekin pidätte tuota rouvaa aivan poikkeuksellisenä ihmisenä. Hän on venäläinen ruhtinatar, oivallinen pianisti, kuuluisan arkeologi Helbigin puoliso. Tullette muistamaan tämän tapahtuman.

Ja todella, kuinka voisinkaan unohtaa, että hän ojensi kätensä johdattaakseen ensiaskeleeni ammatillisen vakiintumisen polulla kykyihini luottaen ja oikaisi tietäni vaikeassa nousussa lääkärinammattiin?

[---]

Muutamaa päivää myöhemmin Micheli ilmoitti, että seuraavana iltapäivänä hän saattaisi minut rouvaa tapaamaan. Lähdimme liikkeelle vaunuissa, jotka suuntasivat kulkunsa hiljalleen kohti Gianicola, Villa Lantea, jossa rouva Helbig asui. Matkan kuluessa Micheli kertoi, että oli tutustunut häneen monia vuosia aikaisemmin ollessaan professori Francesco Duranten assistenttina kirurgisella klinikalla, jossa potilaana ja professorin leikattavana oli rouvan lastenhoitaja. Rouva Helbig oli pyytänyt sijaamaan sairaan huoneeseen toisen vuoteen ja oli asettunut itse siihen avustaakseen hänen lapsensa kasvattanutta naista. Ja kun myöhemmin ilmoitettiin, että pitäisi tehdä ihonsiirto, jossa haavan päälle oli laitettava uutta ihoa, rouva ojensi käsivartensa ja sanoi:

Ottakaa vain tästä, ihoa minulla on niin paljon kuin vain tarvitsette.

Toimenpide onnistui. Myös rouvan epätavallinen myötätunto ja alistuminen tuskaliseen leikkaukseen ihmisrakkauden tekona teki kaikkiin syvän vaikutuksen. Cesare Micheli, joka tuolloin oli nuori ja palavan innokas lääkäri, oli tehnyt kaikkensa, jotta oleskelu sairaalassa olisi näille kahdelle naiselle mahdollisimman miellyttävä. Heidän ystävyytensä oli syntynyt. Micheli sanoi:

Sain oppitunnin ihmisrakkaudesta ja vastasin siihen mitä vilpittömimmällä ystävyydellä ja uskollisuudella.

Potilas lähti klinikalta muutaman viikon kuluttua. Rouva Helbigissä oli syttynyt suuri kiinnostus lääketieteeseen. Tuon tapauksen jälkeen hän osallistui lääketieteen opetukseen kolme vuotta esimerkillisen ahkerasti – yhdessä muiden opiskelijoiden kanssa.

Tällä välillä vaunumme olivat saapuneet perille. Ajuri pysähtyi 1600-lukuisen Villa Lanten eteen, paikalle, jolta avautuu Rooman kaunein näköala. Ennen soittokellon ääntä kajahti hiukan käheä ääni: ”*Tota, Tota, Pellicione, olkaa kunnolla!*” Iäkäs palvelijatar lähestyi avatakseen portin. Hänen edellään tuli kaksi erittäin kaunista valkoista paimenkoiraa, jotka ryntäsivät iloisina luoksemme ensimmäisenä merkinä talon ystävällisestä ja vieraanvaraisesta ilmapiiristä. Palvelijatar johdatti meidät heti rouvan luokse.

Värisevin sydämin ylitin suuren salongin, jonka vasemmassa nurkassa näin pilkistävän, hämäryydestä huolimatta, vanhan Pleyel-pianon. Tervehdin sitä mielessäni kuin vanhaa ystävää. Micheli oli kertonut, että rouva Helbigin vahva maine oli saanut suurimman osan huomattavista henkilöistä, jotka matkustivat Roomaan, taiteilijoista, tiedemiehistä ja muista maailmanmiehistä, tuntemaan velvollisuudekseen vierailla hänen luonaan, ja ajattelin tuota pianoa ikäänkuin hänen salonkinsa sieluna. Lisztin, Arthur Rubinsteinin ja muiden aikakauden maineikkaiden pianistien sormet olivat herättäneet sen koskettimilta kuolemattomia harmonioita.

Salongin perällä käännyimme oikealle, ja kun olimme ylittäneet pienen kirjoilla päällystetyn huoneen, jonka katto oli koristettu Giulio Romanon freskoilla, astuim-

Nadine Helbig pianon ääressä. IRF-kokoelma.

me sisään rouvan olohuoneeseen. Tuossa suuressa huoneessa etuseinä ja oikea seinä olivat suuria ikkunoita Rooman näköalaa kohti niin, että sisääntulija tunsi olevansa ulkoilmassa, kuin leijuen kaupungin päällä. Toista kahta seinää peittivät tavallisesta puusta tehdyt hyllyt, jotka olivat täynnä kirjoja kattoon saakka.

Keskellä huonetta, suuren soikean kirjoituksia ja papereita täyttävä pöydän ääressä, istui rouva Helbig leveässä korituolissa. Hänellä oli samanlainen asu, eräänlainen tunika, jonka olin nähnyt hänen yllään konsertissa vuosia aiemmin. Tällä kertaa se oli vaalean beigen värinen, ja, kuten sain myöhemmin tietää, se oli hänen työasunsa väri. Hän otti meidät sydämellisesti vastaan, melkein kuin olisi tuntenut meidät aina, ja välillemme muodostui heti välitön sympatia, kuten joskus harvoin käy henkisesti samankaltaisten ihmisten kanssa. Puhuimme taiteesta, elämästä, päivän tapahtumista. Rouva ihastutti meitä kertomalla tapauksia elämänsä varrelta – ehtymättömiä muistoja, jotka olivat välillä synkkiä, välillä herttaisia – ja koskivat hänen tapaamiaan eri yhteiskuntaluokkiin kuuluneita ihmisiä.

Hän kertoi, että jo varhaisimmasta lapsuudestaan hän oli tuntenut sääliä toisten kärsimyksiä kohtaan. Hänen äitinsä oli totuttanut hänet vierailemaan sairaiden luona ja yrittämään auttaa heitä; myöhemmin hän oli perustanut vastaanottoja ja sairaaloita, mutta vielä tätä ennen, Venäjällä, hän oli pitänyt huolta maalaisista, ei vain omista alustalaisistaan, vaan myös heistä, jotka olivat matkustaneet monia maileja tullakseen hänen luokseen.

Tultuaan asumaan Roomaan rouva Helbig liittyi yhteen muutamien aristokraattisten rouvien kanssa. Venosan ruhtinatar puheenjohtajanaan he olivat perustaneet Apu ja työ -klinikan (*Soccorso e lavoro*). Mutta rouvia oli liikaa, ja joidenkin kanssa hänen oli ollut vaikea löytää yhteisymmärrystä. Vieraillessaan Roomassa hänen äitinsä oli nähnyt, kuinka palavalla innolla hän suhtautui työhönsä. Hänen äitinsä ehdotti, että hän avaisi klinikan Via Emilio Morosinille Trastevereeseen, ja jätti pienen rahasumman hankkeen toteuttamiseen.

Onnetar sai minut sitten kohtaamaan tohtori Raffaele Bastianellin ja hän auttoi minua suuresti. Nyt on teidän vuoronne, rakkaat uudet ystäväni, auttaa minua pitämään hengissä tämä työni. Tavatkaamme uudestaan viidentoista päivän kuluttua. Aloittakaamme arkinen työ, jonka kautta minusta tuntuu, että voin maksaa pientä hyvitystä siitä onnesta, että voin asua Roomassa, jumaloimassani kaupungissa.

Minulla on etuoikeus olla Trasteveren keskellä, oikeiden roomalaisten keskuudessa; minä rakastan heitä ja he rakastavat minua; minä suojelen heitä kuin he olisivat lapsiani, jotka toisinaan tuottavat huolia, mutta ovat aina rakkaita äidin sydämelle.

Olen heidän ”madamensa”, heidän ystävänsä, ja olemme täydellisessä sovussa, vaikkakin olen varma, että he huijaavat minua jokainen kerta, kun voivat sen kätevästi tehdä. Minä tiedän sen, ja koitan pysyä aina valppaana ja varovaisena.

Puhuen näin meidän tulevasta tehtävästämme – keskustellen ja siemaillen kupin teetä toisensa jälkeen venäläisen tavan mukaan – aika oli huomaamattamme lentänyt. Tärkeät asiat oli jo sanottu ja täytyi alkaa ajatella lähtemistä. Hienoisesti hymyillen rouva Helbig katsoi Micheliä osoittaen meitä kahta ja kysyi yhtäkkiä:

Entä ne kaksi vaarallista kapinallista, joista eräät huolekkaat kolleganne halusivat minua varoittaa? Sanokaa

kollegoillenne, rakas ystävä, että olisivat hyvillä mielin ja nukkuisivat yönsä rauhallisesti. Nämä eivät ole tappaneet ketään, eivätkä tulevaisuudessakaan tapa kunigatar-ta, eivätkä ketään muutakaan. Sanokaa että minä takaan heidän puolestaan.

Hämmästynyt Micheli oli silminnähden nolostunut. Vapauttaakseen hänet tuosta kiusallisesta tilanteesta ja poistaakseen sanojensa vakavuuden, rouva Helbig kertoi, mitä oli tapahtunut muutamaa päivää aiemmin.

Sen jälkeen, kun Micheli oli ylistänyt meitä hänelle kaikin tavoin, niin että hän oli tullut malttamattomaksi saadakseen tava-ta meidät, oli Micheli omantuntonsa pistoksesta kääntynyt vielä takaisin. Hän oli maininnut rouvalle, että kerrottuaan joillekin kollegoilleen suositelleensa meitä rouva Helbigin klinikkaa varten, oli yksi heistä moittinut hänen syyllistyneen vakavaan virheeseen. Me olimme hänen mukaansa kaksi vallankumouksellista, jotka eivät piitanneet tavanomaisista säännöistä – ja olisi sopimatonta, jopa vaarallista – että tällaiset kapinalliset työskentelisivät kuningattaren tukemassa ja usein vierailemassa laitoksessa. Micheli sanoi:

On totta, että elän työssäni kuten hiiri kolossaan. En ole koskaan piitannut alallani liikkuvista juoruista, en kuuntele huhuja ja arvioin ihmisiä heidän tekojensa perusteella. En usko sitä, mitä tuo henkilö sanoi, mutta teitä kohtaan tuntemani uskollisuuden vuoksi tunsin velvollisuudekseni kertoa teille tästä, ennen kun teette päätöksenne.

Rouva huudahti:

Tuokaa heidät luokseni – esitelkää heidät minulle mitä pikimmin; tahdon nähdä nuo kapinalliset kasvoista kasvoihin.

Kun tämä pieni taustatapahtuma oli tullut ilmi, menetti juoru voimansa. Rouva Helbig lisäsi:

Kertokaa huolekkaille kollegoillenne, että minäkin olen kapinallinen. Olen ylpeä isänpuoleisesta isoisästäni, ruhtinas Shahovskoista, joka osallistuttuaan ensimmäiseen kapinaan vapauden puolesta, dekabristien liikkeeseen vuonna 1825, kuoli karkotettuna Siperiaan.

Toisaalta on totta, että äidinpuoleinen isoisäni, ruhtinas Tsertvertynsiki, poltettiin Puolassa kansallismielisten toimesta vanhan vallan puolustajana. Kuitenkin kumpainkin eli pohjia myöten oman vakaumuksensa mukaisesti ja maksoi tästä hengellään.

Kuten näette, suonissani virtaa sekä vallankumouksellista että taantumuksellista verta; ja joskus minusta tuntuu, että vallankumouksellinen puoli on pääsemässä voitolle.

Hän kertoi vielä, kuinka oli jo osoittanut kapinaliseksi seitsenvuotiaana, kun Isä Ivan, yksinkertainen maalaispappi, opetti hänelle uskonnon alkeita.

Raamatun luomiskertomus oli herättänyt hänessä niin suurta kiinnostusta, että Aatami ja Eeva paratiisissa olivat tuntuneet hänen rakkailta ystäviltään. Kun oltiin päästy kuuluisan omenan tapaukseen, jossa Aatami syyttää Eevaa sanoen ”Hän antoi sen minulle!”, papin suureksi ällistykseksi Nadine oli paiskannut kirjan lattiaan ja huutanut, että ”Aatami oli raukkamainen!” Isä Ivan oli yrittänyt sovittelua sillä, että Aatami oli ollut hänen isoisänsä isoisän esi-isä, mutta hän oli pysynyt lujana, ja kielsi sukulaisuutensa tuolaiseen raukkaan.

Sovimme, että kahden viikon kuluttua olisimme aloittaneet yhteisen työmme klinikalla; jätimme jäähyväiset, kun aurinko oli jo laskemassa. Menin portista ulos onnellisena.

Viisitoista päivää sen jälkeen, kun olimme tavanneet Villa Lantessa, suuntasin kulkuni kohti Trasteveren köyhien lasten klinikkaa. Oli maanantai syyskuun puolivälissä. Ilma oli kirkas, lähes keuhkaisen lämmin. ”Hyvä enne” ajattelin itsekseni, kun – mukanani Angelo, joka halusi auttaa minua työni alussa – nousimme raitiovaunu numero kolmoseen, joka sittemmin seitsemän vuoden ajan aina kuljetti minut työhön samaan aikaan kello kahdeksan aamulla. Ehkä nuoruuteni takia, tai siksi että sydämeni oli niin täynnä rakkautta tuota työtä kohtaan, tuo puolen tunnin matka hytkyvässä ajoneuvossa tuntui lyhyeltä, kuinka nopeasti aika kulkikaan!

Raitiovaunu lähti Policlinicolta, ja suuntasi via Nazionalea pitkin kohti Trasteveren asemaa. Nousin kyytiin aivan kotimme lähellä olevalta pysäkiltä ja jäin kyydistä S. Cosimaton vanhainkodin luona.

Klinikka oli kahdessa vaatimattomassa huoneessa aivan Via Morosinin kulmassa kirkkoa vastapäätä suuren kerrostalon pohjakerroksessa. Suurempi huone oli odotushuone ja se oli varustettu puisilla seiniä kiertävillä penkeillä. Toisessa hiukan pienemmässä huoneessa oli lääkärin vastaanotto. Sisään tullessa vasemmalla oli leveä ja korkea nojatuoli ja tuolin edessä olevalla pienellä pöydällä oli rekisterikirja potilaista. Näiden vieressä oli pieni hyllyllinen tavallisimpia lääkkeitä. Nojatuoli oli rouva Helbigin. Huoneen keskellä oli pitkä pöytä, jolle lapset laitettiin makaamaan lääkärin tutkimusta varten. Oikealla hiukan irrallaan seinästä oli hylly, jossa oli erikokoisia lääkepulloja. Ja niiden takana näkymättömissä olevassa nurkassa oli puinen saavi, jossa oli yksinkertainen sähkölaitteisto, jolla tehtiin sähkökylpyjä riisitautille lapsille.

Sellainen sisustus oli tässä vaatimattomassa huoneessa, jossa yli 20 000 lasta, nykyistä Trasteveren kansalaista, ovat saaneet instituutin kahdeksan toimintavuoden aikana ilmaiseksi lääke-riapua ja lääkkeitä.

Vastaanottoaika oli puoli yhdeksästä puoli kymmeneen. Lääkärin vastaanotto alkoi kello yh-

deksän. Sinä aamuna saavuimme hyvissä ajoin, hiukan puoli yhdeksän jälkeen: hyvin siistin näköinen sairaanhoitaja tervehti meitä kohteliaan hyvántahtoisesti; odotushuoneessa oli jo joitakin naisia, lapset sylissään tai polvillaan, keskenään jutellen. Meidän saapuessamme he lopettivat puheenporinansa ja tarkastelivat meitä uteliaina. Hiukan tämän jälkeen kadulle pysähtyivät vaunut, ja ovelle ilmestyi rouva Helbig. Pukeutuneena tavanomaiseen beigenväriseen asuunsa harteillaan viitta samasta kankaasta hän eteni hitaasti, hiukan kumarassa, nojaten suureen kävelykeppiinsä. Hän syleili minua ystävällisesti ja viittasi minulle merkitsevästi kuin siunaten minut yhteiseen työhömmme.

Heti kun hän oli asettunut paikalleen, alkoi vastaanotto. Sairaanhoitaja päästi naiset lapsineen sisään yksi kerrallaan. Kukin potilas esitettiin rouva Helbigille, joka merkitsi rekisteriin hänen nimensä ja osoitteensa. Jokainen uusi potilas sai tunnusnumeron, joka auttoi seuraavien vierailujen järjestämisessä. Rekisteriin merkittiin potilaan nimen viereen diagnoosit ja hänen saamansa lääkkeet. Kokemus oli osoittanut, että kansannaisille oli hyödytöntä antaa seuraavia käyntejä varten numerolappua. Kansanihmiset olivat silloin huolimattomampia kuin nykyään, ja nainen olisi varmasti hukannut lapun heti astuttuaan kynnyksen yli.

Vakaville tapauksille suositeltiin palaamista kolmen päivän kuluessa, mutta myös parantuneet haluttiin nähdä uudestaan jonkin ajan kuluttua, jotta heidän terveydentilaansa voitiin seurata ja antaa neuvoja. Riisitautisille lapsille tehtiin sähkökylpyjä: kymmenen kylpyä vuoropäivin. Se oli rouva Helbigin keksintö. Mutta kuten jo Raffaele Bastianelli oli ajatellut, mekin olimme hiukan epäileväisiä niiden tehokkuudesta. Todelisuudessa lopputulos oli kuitenkin positiivinen: näimme monta kertaa vääntyneiden pienten säärten palaavan suoriksi. Olimme sitä mieltä, että enemmän kuin sähköstä, tulos johtui vedestä. Henkilökohtainen puhtaus oli hyvin vajavaista tuohon aikaan. Kansa käytti vettä vähän ja lapsiakin pestiin vain harvoin. Siksi kun kymmenen sähkökylvyn sarja oli päättynyt, hoitoa suositeltiin jatkamaan kylpemällä kolme kertaa viikossa lämpimässä vedessä, johon oli lisätty lusikallinen suolaa. Emme mitenkään uskoneen suolan ihmeitätekevään voimaan, mutta jos olisimme kehottaneet tekemään vain vesikylpyjä, kansanaiset eivät olisi totelleet meitä. Meitä kiinnosti löytää tapa kasvattaa heitä puhtauteen. Jotta meidän ei olisi tarvinnut antaa aikuisille ihmisille oppitunteja siitä, mitä normaaliin sivistyneeseen puhtauteen kuuluu, löysimme huomaamattomamman tavan: ripustimme odotushuoneen seinälle näkyvälle paikalle kyltin:

Likaisia lapsia ei oteta vastaanotolle.

Emme toki olisi lähettäneet ketään pois, mutta tuon kehotuksen vaikutuksesta äidit tottuivat puhtauteen vähä vähältä.

Joidenkin viikkojen kuluttua töiden aloittamisesta Angelo vakuuttui, että olisin voinut jatkaa yksin. Työ jatkui samalla rytmillä seitsemän vuotta ja minulla oli onni omistautua sille koko sielullani.

Rouva Helbig saapui täsmällisesti joka aamu: hän ei välittänyt paahtavasta helteistä eikä myrskyistä. Ensimmäisenä kahtena vuonna hän saapui eleganteilla herrasväen rattailia, joilla oli herraskainen ajuri; sen jälkeen hän käytti vuokravaunuja ja ajureita.

Kuten olen maininnut, hänen äitinsä, tultuaan viimeisen kerran Roomaan, oli luovuttanut hänelle vaatimattoman rahasumman vastaanoton luomiseen, ja tämä summa riitti myös tärkeimpiin ylläpitokuluihin: tilojen vuokraan, lääkärin ja sairaanhoitajan palkkaan. Emme saaneet mitään tukea, kunnallista tai valtiollista, mutta päivittäin oli hoidettava 25–30 lasta ja lääkkeisiin meni sievoinen summa. Jotta säätiön pieneen pääomaan ei olisi tarvinnut koskea, rouva Helbig järjesti pari kolme hyväntekeväisyyskonserttia vuodessa.

Hyväntekeväisyysmyyjäiset
Villa Lantén pihalla.
IRF-kokoelma.

Nadine Helbig valmisti ja koristeli mm. kirjelaatikoita myytäväksi rahankeräystä varten. IRF-kokoelma.

Kansallisteatterin omistaja rouva Tebaldi tunsi suurta sympatiaa tätä hyväntekeväisyshanketta kohtaan ja antoi usean kerran käyttää ilmaiseksi teatterisaliaan. Konsertit olivat aina korkeatasoisia: niihin osallistuivat rouva Helbigin lisäksi parhaat Roomassa asuvat tai matkailevat taiteilijat. Myös kuuluisa Wagnerin oopperoiden tulkki, Salomea Krusceniski,²⁵ ensimmäinen esittäjä Ildebrando Pizzettin *Faidralle*, lauloi rouva Helbigin sairaalan hyväksi vierailullaan Roomassa. Muistan myös Giovanni Sgambatin, Arrigo Seraton, Livio Bonin. Monet näistä konserteista pidettiin Villa Lantessa ja konsertin jälkeen tarjottiin teetä.

Taiteilijat kuten Felice Carena,²⁶ Ivan Mestrovich ja muut lahjoittivat piirroksia käsiohjelmaan. Rouva Helbig lähetti ystävilleen ohjelmakutsun, jossa mainittiin myös, että tilaisuudessa otettiin vastaan lahjoituksia sairaalan hyväksi. Konserttipäivänä Villa Lanten sisäänkäynnin vieressä pöydällä oli lautanen, jolle halukkaat jättivät ulos menessään haluamansa summan. Niin saatiin kerättyä huomattavia summia, jotka riittivät useiden kuukausien toimintaan. Noihin aikoihin rikkaita oli paljon ja heillä oli tapana olla anteliaita.

Tähän on lisättävä myös kuningatar Elenan antamat lahjoitukset.²⁷ Kuningatar oli hyvin kiintynyt rouva Helbigiin ja hän oli erittäin kiinnostunut sairaalan työstä. Kuningatar vieraili sairaalassa pari kertaa vuodessa. Hän saapui ilmoittamatta, toisin kuin kuningatar Margareta, joka aina ilmoitti etukäteen tulostaan, jolloin punainen matto levitettiin ulko-ovelta aina vastaanottohuoneeseen asti.

Eräänä aamuna hoitaessani potilasta astui kaksi rouvaa sisään. Hämmästyin, kun rouva Helbig nousi seisomaan tervehtiäkseen ja suuteli toisen rouvan kättä. Mutta todellisuudessa tämä ei ollut niin hämmästyttävää, sillä erityisen kiitollisena jostain teosta hän oli joskus suudellut myös minun kättäni. Hän viittasi minuun sanoen:

Tämä on rakas lääkärimini.

Kun rouvat olivat lähdössä pois, huomasin, että odotushuone oli täpötäynnä kansanaisia, jotka pyysivät jotakin avustusta. Silloin ymmärsin minkälaisesta vierailusta oli kyse. Kuningatar kysyi naisten osoitteita, jotka hänen hovinaisensa merkitsivät muistikirjaan. Seuraavina päivinä kuningattaren asiamies kävi tarkastamassa osoitteet, ja jos niiden kaikkien tila todella vastasi kuvausta, toimitettiin niihin pyydetty avustukset.

²⁵ Sopraano Salomea Krusceniski (Solomiia Krushelnyska, Krushelnyskaya, 1872–1953).

²⁶ Felice Carena (1879–1966).

²⁷ Kuningatar Elena di Savoia, s. Jelena Petrovič Njegoš del Montenegro (1873–1952), sai koulutuksensa Pietarin Smolnassa; vuodesta 1896 Italian viimeisen kuninkaan Vittorio Emanuele III:n puoliso.

Kuten on tunnettua, kuningatar Elena oli saanut kasvatuksensa Venäjän hovissa ja madame Helbig oli tutustunut häneen vieraillessaan äitinsä luona. Kun hänestä oli tullut Italian kuningatar saavuttuaan Roomaan, hän oli kutsunut rouva Helbigin Quirinalis-kukkulan palatsiin. Rouva Helbig pukeutui yleensä hyvin omalaatuisesti, eikä hän koskaan käyttänyt hansikkaita tai hattuja. Pelkkä musta harso harmailla hiuksilla täydensi hänen asunsa ”suurissa tilaisuuksissa”. Hän oli siis kiittänyt kuningatarta pyytäen anteeksi, ettei voisi ottaa kutsua vastaan, koska ei käyttänyt hattua eikä hansikkaita. Vastauksena kuningatar lähetti hänelle ystävällisen ja hupaisan viestin:

Olen kutsunut Madame Helbigin, en hänen hansikkaitaan enkä hattuaan.

Siitä lähtien, vapautettuna etiketistä, hän kävi usein Quirinaliksella kuningatarta tapaamassa.

Rouva Helbigin rakkaus kansaa kohtaan oli kaikkea muuta kuin tunteikasta ihannointia. Jokapäiväinen monivuotinen kosketus Trasteveren asukkaisiin oli tarjonnut tilaisuuden hänen havaitsevaiselle mielelleen ja hänen taiteilijan intuitiolleen tunkeutua heidän luonteensa perukoille. Hän tunnisti heidän vikansa, joita piti jopa oleellisena osana kansan aitoa vilpittömyyttä, ja vitsaili tästä hyväntahtoisella ironialla.

Trastevereläisten ystävien joukossa vaunuajuri Giacomo, joka sovittuina aamuina saapui kuljettamaan hänet työhön, tuli hänen erikoiseksi suosikikseen. Pienessä kirjasessaan *Muistoja* rouva Helbig kuvaa, että miehellä oli sironmuotoinen pää ja hänen kasvonpiirteensä oli veistänyt tyypillinen trastevereläinen luonne; kokonaisvaikutelma oli kurja. Rouva Helbigin mielestä Giacomolla oli Rooman kolisevimmat kärryt, hänen hevosensa oli kaikista Rooman hevosista apokalyptisin kaakki, mutta mies oli aina hyväntuulinen. Talvella hän saapui aivan kohmettuneena ja niinpä hän sytytti lehdistä ja puunpaloista tulen puutarhan portin ulkopuolelle. Rouva antoi hänelle vähän aikaa lämmitellä. Kun hän sitten istui kuskipukille, hän ajoi hyvin hitaasti, koska kello kahdeksalta aamulla hän oli jo väsynyt. Hän teki töitä yöllä kuljettaen ihmisiä teatteriin ja vastaanotoille, ja toi heidät takaisin kotiin pikkutunneilla. Hän ei koskaan valittanut: kannusti hevosparkaansa, tervehti kädenheilautuksella tuttujaan. Yötyö oli satunnaista, ja maksut rouva Helbigiltä olivat hänen ainoat vakituiset tulonsa. Kuitenkin hän joka aamu kulutti kolikon ostaakseen aamupainoksen *Messaggerosta*, ja hän luki sitä pistäen nenälleen rouvan lahjoittamat silmälasit. Giacomo ei ollut kiinnostunut politiikasta; hallitsijat ja tärkeät ihmiset kiinnostivat häntä vain, jos he käsittelivät suuria rahasummia tai jos heidät oli puukotettu tai tapettu.

Hänelle tuottivat huvia kaikki murhat, varkaudet ja itsemurhat, jotka olivat tapahtuneet viimeisen 24 tunnin aikana. Väsymyksestä huolimatta hän ajoi mielellään pitemmän kiertotien, jotta näkisi jonkin rikospaikan. Silloin hän jätti kadun keskelle puoliunisen hevosparan ja vaunuissa istuvan rouvan mennäkseen vilkaisemaan uhria. Kun kuuli hänen puhuvan, olisi voinut tuomita hänet julmaksi ja paheelliseksi muinaisaikojen roomalaiseksi, joka iloitsi Colosseumilla verisistä näytöksistä. Mutta jos hänet tunsu paremmin, tiesi, että hänellä oli kultainen sydän ja hän oli aina valmis auttamaan lähimmäistään, joka oli huonommassa tilassa kuin hän itse. Hän asui likaisessa luolassa, jossa oli pihalle aukeava ikkunaovi. Hänen ruman, lihavan, laiskan, sairaalloisen ja sottaisten vaimonsa ainoana hyvänä puolena oli, että hän antoi joka vuosi hänelle lapsen, onnettoman raasun, joka oli syntynyt kuollakseen pian puuttuvaan elinvoimaan ja äidinmaidon vähyyteen. Giacomo itki epätoivoisesti jokaista pientä arkkua, jonka ajoi Campo Veranolle. Rouva Helbig suostutteli Giacomon luottamaan viimeiseksi syntyneen lapsen maalaisimettäjän hoiviin. Lapsi palasikin kotiin vahvana ja pulloposkisena. Giacomo ylpeili lapsella, ja rouvan piti kuulla joka aamu hänen ylistyksiään:

*Rouva, ette ole koskaan nähnyt niin kaunista lasta.
Kukaan ei ole nähnyt niin kaunista lasta. Käyn kirkoissa (itse asiassa hän ei ollut käynyt niissä vuosiin)
nähdäkseni Madonnan ja hänen lapsensa;
kellään niistä ei ole puoleksikaan niin kaunista kuin*

*minulla, ei edes S. Agostinon Madonnalla.
Mutta minä olen rukoillut samaa omalle lapselleni.*

Sitten seurasi suloinen kuvaus ruusuisista pikku poskista, vaaleiden kiharoiden tertuista, taivaansinisistä nauravista silmistä. Luoja siunatkoon lasta! Lapsen ylistyksen jälkeen hän ylisti hevostaan. Se oli tallin vanhin, rumin ja karvatto-min koni, ”*kelvollinen vain yötyöhön*”. Mutta Giacomo oli eläinparkaan tyytyväinen ja näki siinä ihmeellisiä rotuominaisuuksia ja luonteenpiirteitä, jotka jalostuivat hänen hellässä huomassaan. Köyhä kun oli, ja usein itsekin nälkäinen, hän ei koskaan ollut säästämättä ylimääräistä kaura-annosta elikolleen. Hevosen omistaminen oli Giacomon suurin haave. Hän oli löytänyt yhden, jolla oli kaikki hänen haluamansa ominaisuudet, hän haaveili siitä öisin, hän oli varma, että siitä olisi tullut hänen ystävänsä ja kumppaninsa, mutta hän tiesi, ettei sen omistaja olisi myynyt sitä vähemmällä kuin 200 liiralla: summalla, jota Giacomo ei ollut nähnyt koko elämässään, saati omistanut. Mutta koska hän oli uskonut rouva Helbigille haaveensa, oli mahdotonta, ettei se olisi toteutunut. Niin hän sai hevosensa.

Aina myöhemmin – kun rouvakaan ei enää ollut tässä maailmassa – kuljettaessaan turisteja Rooman nähtävyyksille Giacomo teki kaikkensa saadakseen heidät tuotua Gianicololle ja ajaessaan Villa Lanten ohi, hän teki ristinmerkin mutisten itsekseen:

Täällä asui pyhimys.

OLGA RECCHIA

Madame Helbig ja Trasteveren lastensairaala

'Una scatola di ricordi', Strenna dei romanisti, 1987, 537–542.

Suomentanut Ria Berg

Tänä yönä minua eivät suututtaneet hyvät ja rakkaat ystäväni Tota ja Pellicione, vaan tavanomaiset kipuni. Tunnustan, että huusin vähän pääpeiton alla, jotten herättäisi Volfgangiani, joka kuorsaa niin kovaa, että herättäisi kaikki etruskitkin värikkäissä haudoissaan. Ja huomenna hän herää valittaen, ettei ole nukkunut silmällistäkään.

On liian kuuma, heitän peitot pois, koitan taivuttaa polymorfisia verbejä... minulta puuuttuvat sanskriitti ja kreikka... huomenna alan opiskella niitä – ei, olen liian vanha. Luen yhden hyvän englantilaisen romaanin! Tulitikkujen metsästystä – ei näy mitään – silmälasien lissit eivät ole riittävän puhtaat – silmälasien puhdistus – nyt ne ovat kirkkaat! Silmät ovat liian vanhat. Kirjoitan – metsästän eilen saapunutta paperiarkkia, joka on pudonnut sängyn ja seinän väliin. Iskiakseni, jonka rakas läsnäolo on unohtunut oikeaan isovarpaaseen, on kerännyt voimia

ja haluaa vierailla sisarensa luona kolmissa hermostossa! Huono matka, keinot ovat voimattomat! – Lopulta! Ensimmäinen sarastuksen valo! Sellainen valkoinen ja puhdas, joka ei vielä punastu nähdessään auringon nousevan punaisessa alastomuudessaan.

Hän laski leikkiä myös painostaan. Hän painoi lähes kaksisataa kiloa. Hän lähetti ystävilleen Signorelleille Guyot'n tekemän ”diagnoosin”, jonka oli saanut nuorena tyttönä Pariisissa lääkärintarkastuksesta: ”Hänellä on hyvin kehittynyt ruuansulatus” (*elle a l'appareil digestif très développé*) ja pyysi heitäkin hymyilemään kanssaan tälle.

Hän yritti, totta kyllä, laihtua alistumalla ”nälkäkuuriin” professori Lucianin johdolla, mutta perhetarinoissa kerrottiin tavan takaa, kuinka hän kerran vakaana tarkoituksenaan laihtua joidakin kiloja kulki tavanomaisella innokkuudel-

laan jalan Roomasta Albanoon. Ja saapui perille! Mutta ruokahalu oli kasvanut niin suureksi, että hän söi kaikkia mahdollisia herkkuja ja teki siten kalorinkulutuksen tyhjäksi.

”*In du'vorte!*” (kahdessa erässä!) oli vaunukuski vastannut hänelle eräänä päivänä etsiessään kyytiä Trasteverestä Gianicololle. Hän itse kertoi tämän, koska rakasti roomalaisten huumoria. Hän myös kirjoitti kirjan Trasteverestä klinikan hyväksi vuonna 1914. Ja Trastevere rakasti häntä kuin ”äitiä”. Giacomo, trastevereläinen ystävä sanoi:

Te ette ole meille enää ulkomaalainen. Me kaikki rakastamme teitä kuin lastemme äitiä. Mielestämme on ihmeellistä, että laskeudutte joka aamu hoitamaan heitä sen sijaan, että makaisitte vain vuoteessanne ja nauttisitte kauniista villastanne.

ANNA CATERINA TROMPEO

Madame Helbigin vanhuusvuodet

L'Urbe. Rivista Romana, 1941.

Suomentanut Ria Berg

Lili Morani kertoi minulle hänen äitinsä yksinäisyydestä Villa Lantessa. Äiti, joka oli puhunut lohduttavia sanoja niin monille, joka oli lahjoittanut kokonaan itsensä ystävilleen ja hyödyttänyt niin köyhiä kuin rikkaitakin lähimmäisiään kaikin tavoin. Hänet oli nyt hylätty yksinäisyyteen. Eivät häntä olleet niinkään vuodet uuvuttaneet, vaan intensiivinen sisäinen ja ulkoinen palo, joka oli luonnehtinut hänen koko elämänsä. Hän oli kadottanut muistonsa lähitapahtumista ja eli menneisyyden muistoissa. Vaikka hän oli ollut suurenmoinen pianisti, Clara Schumannin ja Lisztin oppilas, hän ei osannut enää asettaa käsiään koskettimille muutoin kuin soittaakseen oikealla kädellään Venäjän kansallishymnin.

Ketkä lievensivät tuota yksinäisyyttä? Vain harvat uskolliset, kuten kuvaveistäjä Fausta Mengarini, joka oli melkein kuin perheenjäsen, koska varhaisesta lapsuudesta asti oli ollut heihin yhteydessä, markiisitar Letizia Spinola, Lili Moranin sukulainen, ja silloin tällöin myös eräs mitä korkein hahmo, jalo ja suurisydäminen nainen, joka oli syvällisesti ymmärtänyt Nadine Helbigin lähimmäisenrakkauden, ja joka hänkin eli kokonaan köyhiä ja kärsiviä varten: Italian kuningatar Elena. Lili Morani pyysi minulta:

Haluat varmasti ilahduttaa häntä soittamalla hiukan musiikkia, kun palaat Roomaan.

Ja minä menin hänen luokseen, ensimmäisellä kerralla yhdessä markiisitar Spinolan kanssa, jotta hän esittelisi minut.

Nadine Helbig, joka oli syntynyt Moskovassa vuonna 1847 vanhempinaan ruhtinas Demetrio Shahowskoy ja ruhtinatar Natalia Czetwetyńska, ei enää ollut se hahmo, jonka lihavuus oli saanut muodottomaksi (vaikka oli kuitenkin ollut todellisen kauneuden koristama) ja minkä hän oli peittänyt laajoin ja hyvin yksinkertaisin kaavuin.

Vanhuusvuodet olivat palauttaneet hänelle lähes normaalin hahmon. Minua vastaan käveli pitkä, ryhdikäs nainen, jonka pitkät ja sileät valkoiset hiukset laskeutuivat olkapäille ”Raffaello-tyyliin”, ja jonka hymyä en koskaan tule unohdamaan: se hymy oli puhdasta valoa ja säteili hänen koko kasvoistaan, ja erityisesti hänen eloisista silmistään, joiden väri oli aivan erityinen taivaansininen turkoosi, ja jotka hetkittäin ilmaisivat lumoavaa suloa; silmät jotka hetkessä paljastivat hänen sielunsa ihmeellisen moraalisen kauneuden, hänen älynsä kyvykkyyden ja hyvyyden, ja hänessä elävän vahvuuden ja herkkyyden. Vaikka tuoreiden asioiden muistamisen kyky oli häneltä hävinnyt, jäljelle olivat jääneet kaikki ne asiat, joita hänen hieno luonteensa oli elämässään oppinut ja hahmottanut, ja sydämen kauneus oli jäänyt koskemattomaksi, kuten saatoin heti havaita.

Hyvin harvoin olen nähnyt silmiä, jotka näin hyvin kykenevät ilmaisemaan sisäisen kauneuden. Hän sanoi odottaensa minua ja meni itse avaamaan pianon kannen pyytäen hienovaraisella eleellä minua soittamaan hänelle. Hän istui vasemmalle puolelle, hiukan pianon taakse niin, että saatoin nähdä hänet soittaessani. Aloitin Schumannin pienellä arabeskillä, ja heti hänen kasvoilleen syttyi liikutus. Musiikki liikkui kuin sähkövirta: se täytti ja valtasi koko hänen olemuksensa. Vain harvoja kertoja olen tuntenut, kuten silloin, suurenmoisen ja täydellisen sielunyhteyden soittajan ja kuuntelijan välillä – jotka noina hetkinä ovat kokonaan yhtä äänien ja rytmien värähtelyissä.

Kun lopetin, hän ei kyennyt puhumaan, mutta kädellään, silmillään ja koko olemuksellaan hän pyysi minua soittamaan vielä. Ja niin soitin vielä Schumannia, ja sitten Lisztia, koska tiesin heidät hänen suosikkisäveltäjikseen.

Hänen liikutuksensa valtasi minutkin, ja oli ilo nähdä hänet niin tyytyväisenä. Mutta kun soitin *Isolden rakkauden ja kuoleman* Lisztin kauniina sovituksena, hän puhkesi itkuun. Muistan, että käteni tärisivät – ja olisin halunnut suudella hänen käsiään, jotka olivat tehneet niin paljon hyvää – ja ymmärsin tuo itkun merkityksen. Mutta hän tarttuikin minun käsiini suudellen niitä ennen kuin olin lopettanut soittoni. En ehtinyt vetää käsiäni pois. Myös minulla ja Letizia Spinolalla oli kyyneleitä silmissämme.

Sitten hän puhui Lisztistä, Wagnerista ja Clara Schumannista. Ja silloin hänen mielensä oli aivan kirkas ja selkeä; esiin nousi yksi toistaan kiinnostavampia henkilökohtaisia muistoja, esitettyinä ihailtavalla elävyydellä.

Hänen laaja kulttuurintuntemuksensa ja harvinaislaatuinen monipuolisuutensa olivat sallineet hänen olla hyödyksi kaikille. Ja hän teki sen aina yksinkertaisesti ilman ylimielisyyttä ja korostamatta koskaan itseään. Hän oli taitava maalari ja mitä hienostunein muusikko sekä kirjailija. Hän saattoi vaivatta astua niin historian, kuvataiteen, kirjallisuuden, politiikan kuin tieteenkin kentille (ja useasti hän myös auttoi tutkijoita heidän tutkimuksissaan).

Hänen kykynsä puhua erinomaisesti useita kieliä auttoi häntä pitämään yhteyksiä monenmaalaisiin ihmisiin. Ei kukaan Roomaan saapuva taiteilija, tiedemies, kirjailija tai muu ihminen, joka eli hengelle tai älylle omistettua elämää, jättänyt tulematta jonkin ystävänsä esittelemänä Villa Lanteen. Mommsen, Gregorovius, Quintino Sella, Marco Minghetti, Francesco Liszt, Riccardo Wagner, Antonio Rubinstein, Emilio Olivier, mons. Duchesne, kardinaali Mathieu, kardinaali Hohenlohe, Giovanni Sgambati, Margherita Boll, Gabriele d'Annunzio, Adelaide Ristori, Pietro Blaserna, Eleonora Duse, Teresina Tua, Jacopo Moleschott, Ruotsin kuningatar ja monet muut mitä valikoiduimmat hahmot olivat Helbigien talon tavanomaisia vieraita.

Luonnollisesti ruhtinatar Nadine johti ja ”antoi lähtönuotin” näille erityislaatuisille, lähes päivittäisille kokoontumisille.

Vaikka kulttuuriharrastukset veivät hänet intohimoisesti mukanaan, ja vaikka hän poikkeuksellisella älyllään saattoi ymmärtää ja elää ne kaikki täyteläisesti, koska hän oli samalla tietoinen siitä että (tahtoen tai ei) kaikilla olennoilla on yhteinen juuri, ja kaikki versoavat Yhdestä Kuolematomasta ja siihen palaavat, hän valitsi suurimmaksi täyttymyksekseen kauniimman ja suoremman, vaikkakin vaikeamman tien: tehdä itsestään kärsivien ja alhaisten sisar.

Jo hänen verenperintönsä johdatteli tälle tielle. Hänen äitinsä ruhtinatar Natalia oli saanut tsaarin korkeimman kunniamerkin suurenmoisista teoistaan venäläisturkkilaisen sodan

aikana vuonna 1876. Jäätyään leskeksi hän oli perustanut nunnakunnan nimeltä ”Rauha kärsimyksilleni” ja muuttanut palatsinsa sairaalaksi, eikä ollut epäröinyt uskaltautua rintamalle kumppaniensa kanssa avustaakseen haavoittuneita, ja oli mennyt Plevnaan sisään valloitusjoukkojen mukana.

Vuodesta 1922 lähtien Nadine Helbig on ollut meiltä poissa, mutta hänen suurenmoinen työnsä on jäänyt elämään aktiivisena. Trasteveressä hänen muistonsa ei kuole koskaan. Hänen hautajaisensa olivat kaikella tapaa liikuttavat. Koko Rooman älymystö oli läsnä, mutta upeinta oli kansanjoukkojen läsnäolo: koko Trastevere oli saattamassa suurta lähtijää siunaten häntä kyyneleet silmissä, nyhkyttäen estottomasti. Ja S. Maria in Trasteveren kellot soivat siitä alkaen, kun saattue lähti Villa Lantesta; ne soivat suuren hengen kunniaksi, vaikka Nadine Helbig kuuluikin ortodoksiseen kirkkoon. Koska Jumala on Yksi ja Rakkaus, yhdistyy kaikki Hänessä.

Rooma on kiitollinen tälle jalolle olennoille, joka ensin Venäjältä ja sitten Saksasta saapui luoksemme ja halusi Italian uudeksi kotimaakseen. Rooma ei unohda tätä naista, joka vanhassa Trasteveressä toteutti epäitsekästä kutsumustaan, josta kaupungin asukkaan edelleen niin paljon hyötyvät.

On hyvin roomalaista ottaa vastaan suuret tulokkaat omina lapsinaan, ja on tyypillistä suurille hengille tuntea Rooma toiseksi kotimaakseen.

Nadine Helbig Villa Lanten loggiassa.
IRF-kokoelma.

Virolaisen taiteilijan Sally von Kugelgenin
maalaama Nadine Helbigin muotokuva.
Moranin suvun kokoelma.
Valokuva: Tiina Tuukkanen.

Villa Lantén
pääsisäänkäynnin
mosaiikkeja.
Minna Malja 2022.

Maximilian Voloshinin muotokuva.

MAXIMILIAN VOLOSHIN, LEONID KANDAUROV & VASILISHEJEV

Villa Lantessa kesällä 1900

Koostanut *Ekaterina Gundareva*

Toimittanut *Simo Örmä*

Kirjallisuudessa on säilynyt todisteita kolmen ympäri Italiaa matkustavan nuoren venäläisen vierailuista Villa Lanteen kesällä 1900. He olivat *Maximilian Voloshin* (myöhemmin ns. hopeakauden tunnettu kirjailija) sekä hänen ystävänsä luonnon-tieteen opiskelija *Leonid Kandaurov* ja lakitieteen opiskelija, ruhtinas *Vasili Ishejev*¹, jotka kaikki asuivat suuressa huoneessa Via Monte Brianzan varrella sijaitsevassa vanhassa talossa, lähellä Tiberin oikeanpuoleista rantaa.²

¹ Aiheesta tarkemmin: *Кара-Мурза А.А.* Максимилиан Александрович Волошин // Кара-Мурза А.А. Знаменитые русские о Риме. М., издательство Ольги Морозовой, 2014, 261–272.

² 2. (15.) heinäkuuta M.A. Voloshin kirjoitti äidilleen Roomasta: ”Meillä on kolmen hengen huone 25 frangilla kahdeksi viikoksi. Se on oikein siisti, mutta kirppuja on paljon – niitä on suoraan sanoen täällä paljon joka paikassa.” (Волошин М. Из литературного наследия. Вып. III. СПб., издательство «Дмитрий Буланин», 2003, 219.

Ensimmäinen vierailu – 1. (14.) heinäkuuta 1900

Merkinnät Voloshinin ja Ishejevin matkapäiväkirjassa

Voloshinin kirjeet äidilleen ja Petrovalle

Jo ensimmäisenä päivänä Roomassa L.B. Kandaurov, taiteilija Polenovin perheen tuleva kasvatti, sai kirjeen Natalia Vasiljevna Polenovalta (syntyään Jakuntshikova)³. Kirje sisälsi perheen pitkäaikaiselle roomalaiselle ystävälle ”Nadine” Helbigille osoitetun suosituksen. Kirjeessä kuvailtiin yksityiskohtaisesti, miten löytää tie Villa Lanteen, joka sijaitsee Tiberin vasemmalla rannalla. **Max Voloshin** kirjoitti matkapäiväkirjaan, jota ystävykset pitivät vuoron perään (merkintä on päivätty 1. (14.) heinäkuuta 1900):

³ Kirjallisuudessa esiintyvä tieto, että Leonid Kandaurov olisi saanut suosituskirjeen Helbigille V.D. Polenovan sisarelta, taiteilija E.D. Polenovalta, ei vastaa todellisuutta: Elena Dimitrievna kuoli valitettavasti jo marraskuussa 1898, huhtikuussa 1896 sattuneen onnettoman tapauksen aiheuttaman vamman seurauksena.

Me nousimme rinnettä Sant’Onofrion kirkon ohi [tekijän huomautus: sinne ystävykset päättivät ehdottomasti vielä palata] varjoisalle puistokujalle, joka kulki kukkulan laella. Sieltä avautui huikaiseva iltanäkymä kaupunkiin, ja auringonlaskua vasten erottui Pietarinkirkon ryhdikäs kupoli.⁴

Huvilan vartijat johdattivat kolmikon tuota pikaa emännän luo. Voloshin kirjoittaa päiväkirjassa:

Edessämme pöydän ääressä istui kunnianarvoisa, hämmästyttävän lihava rouva, joka näytti hyväntahtoista. Hän oli parhaillaan liimaamassa yhteen joitain ikivanhojen astioiden palasia. Kun tervehdykset ja kohteliaisuudet oli lausuttu, alkoi keskustelu. Emäntä puhui paljon ja luontevasti, mitä ilmeisimmin siitä, mikä häntä sillä hetkellä kiinnosti: pojastaan, joka tuolloin tutki kauttua italialaisessa Afrikassa, omasta klinikastaan, italialaisesta tutkijasta, jonka hän oli saanut uskomaan, että italian kieli muistuttaa suuresti venäjää.

⁴ Волошин М.А. Собр. соч. М., Эллис Лак 2000, 2006, т. 7, кн. 1.

– Olen asunut Roomassa jo kolmekymmentä vuotta, ja matkustan vain harvoin Moskovaan. Roomaa ja Moskovaa lukuun ottamatta minä en tunne muita paikkoja. Matkan varrella pysähdyn Wienissä vain viideksi tunniksi ja vierailen sairaaloissa nähdäkseeni, mitä uutta siellä on keksitty. Täällä Roomassa pysyttelen kokonaan erossa lääkäreistä, ja nyt minulla on oma klinikka. Kaikki lääkärit ovat kuohuksissaan siitä, että minä hoidan ruusua loitsulla, mutta se auttaa aina – muutamassa vuorokaudessa potilaat paranevat, ja minä uskon siihen. Nykyajan lääketieteeseen ja noihin basilleihin minä en usko ollenkaan. Minun mielestäni kaikki sairaudet johtuvat yksinomaan hermoista. Hoidan lähes pelkästään lapsia; meillä täällä Trasteveressä on hämmästyttävän kauniita lapsia. Minä rakastan lapsia aivan hirveästi, ja käsieni kautta on kulkenut vähintään 40 000 lasta.

– *Aikaisemmin asuimme Capitoliumin kukkulalla, mutta sitten mieheni riitaantui [Saksan arkeologisen] instituutin kanssa ja oli pakko etsiä asunto. Tosin minä en itse asiassa etsinyt, vaan tämä huvila tuli satumalta esiin, ja niinpä me olemme asuneet täällä jo 13 vuotta. Tämähän on varsin vanha rakennus, jonka suunnitteli Giulio Romano. Vasarilla on siitä kuvaus. Ottakaa tuosta hyllystä paksu teos, kolmas vasemmalta, minä käännän teille tekstin. On mukavaa lukea kolmesataa vuotta vanhoja kuvauksia omasta kodistaan.*

– *Aikaisemmin täällä kummitteli. Näimme kaikki, miten pimeydessä lenteli suuria tulipalloja. Täällä on tapahtunut murhenäytelmiä. Esimerkiksi tuossa huoneessa muuan Lante-suvun edustaja puukotti sisarensa kuoliaaksi 1700-luvulla (sic). Ottakaapa lamppu, minä näytän teille muita huoneita. Tässä salissa oli freskoja, mutta ne vietiin pois. Katossa on Medicien suvun vaakunoita – näette vastaavia myös Borgan huoneistoissa. Täällä taas katon on koristellut Giulio Romano. Tuossa on Fornarinan muotokuva. Tässä on tyttäreni työhuone. Avatkaapa ikkuna.*

Huoneeseen tulvi kirkkaita kuunsäteitä. Kuu loisti pilvetömällä taivaalla. Sen alapuolella levittäytyi Rooma. Pitkä valonauha osoitti, missä Tiberjoki virtaa. Kaksi kirkasta sähkövaloa loisti Kvirinaalipalatsin yllä. Osa kortteleista oli pimeän peitossa, toisista tuikki siellä täällä pieniä valoja. Oikealla erottuivat vielä hämärästi Albanolaisvuoret, vasemmalla taivaanrannassa piirtyi juuri ja juuri Soracten vuori. Kukkulan rinteitä peittivät viiniviljelmät ja puutarhojen tiheä vehreys. Ikuinen kaupunki! Vasta nyt aistin ensimmäistä kertaa sen hengen tässä vanhassa palatsissa, tunsin alhaalla nukkuvan kaupungin sykkeen, liikkumattoman kuun kylmän säteilyn peittäessä Rooman syleilyynsä. Kaupungin syvyyksistä nousevat 27 vuosisadan henkäykset sekoittuen viinirypäleiden miettoon tuoksuun. Kuu kietoi näkymän säteisiinsä.

– *Kauheaa on, että tuolla alhaalla seisoo keskusvanhila. Kaikki vangit ovat eristysselleissä. Se on julmempaa kuin meillä. Kun täällä oli vuonna 1895 maanjäristys, kuulimme heidän kaikkien huutavan selleissään.*

Me lähdimme huvilasta kello kymmeneltä ja saimme kutsun tulla uudestaan. Lähdimme paluumatkalle San Pietro in Montorion aukion poikki. Kuu piirsi puiden oksista voimakkaat varjot maahan. Kävelimme kotiin pitkin Trasteveren autioita katuja.⁵

⁵ Ibidem.

Ruhtinas **Vasili Ishejev** lisäsi päiväkirjaan muutaman lauseen omasta puolestaan:

Max [Voloshin] on hienostuneen kohtelias. Hän vastaa kysymyksiin pehmeästi kuiskaten.

Viihdyttekö täällä todella? – kysyy lihava rouva. Max muljauttaa silmiään, huokaisee syvään ja sopottaa sydämensä kyllyydestä aivan ihastuksissaan:

”Oi! täällä on ihanaa, ihanaa! Vasta nyt alan herätä aistimaan Rooman”.

Hän tempautuu tunnelmaan, vaipuu runolliseen paatokseen ajatellessaan, että paksu rouva herättää eloon antiikin maailman ja valaa siihen hengen, ja että he yhdessä hänen kanssaan katselevat Roomaa omasta aikakaudestaan jne. jne.

Olette selvästi runoilija, – sanoo rouva myötämielisesti – Mutta ei se mitään, älkää toki ujostelko...⁶

⁶ Ibidem.

M.A. Voloshin kirjoitti äidilleen 2. (15.) heinäkuuta:

Eilen vietimme iltaa erään venäläisen rouvan luona. Hän on asunut Roomassa jo 30 vuotta. Olimme suurenmoisessa huvilassa, joka kohoaa ainoana rakennuksena keskellä luonnonkaunista puistoa Gianicolon kukkulan huipulla. Koko Rooma lepäsi suoraan jalkojemme juuressa – lähes saman näköalan Pierre Froment näki tulopäivänään Roomaan San Pietro in Montorion aukiolta, joka sijaitsee tässä vähän alempana.⁷

⁷ Волошин М. Из литературного наследия. Вып. III. СПб., издательство «Дмитрий Буланин», 2003. С. 218–219. ”Pappi Pierre Froment on Émile Zolan vuonna 1896 julkaistun romaanin *Rome* sankari: jo samana vuonna teoksesta ilmestyi useampia venäjänkielisiä käännöksiä. Näköalaa Roomaan San Pietro in Montorion kirkolta Zola kuvasi luvussa 1. Вид на «Рима» Э. Золя (Золя Э. Собр. соч.: в 26 тт. т. 18. М., 1965. С. 12–13).

Tästä kolmen nuoren venäläisen ensimmäisestä vierailusta Villa Lanteen on tietoa myös **M.A. Voloshinin** 20. heinäkuuta 1900 päivätyssä kirjeessä Petrovalle:

Rooma... näin sen ensimmäisen kerran Monte Pinciolta... Mutta silloin en vielä todella aistunut sitä. Aloin tajuta kaupunkia sinä iltana, jolloin istuimme erään venäläisen, Roomassa pysyvästi asuvan naisen [N.D. Shahovskaja-Helbig] luona vanhassa huvilassa [Villa Lante Gianicolon kukkulalla], jonka Giulio Romano suunnitteli 1500-luvulla.

Tummalla taivaalla roikkui täysikuu, ”loistaen ilman säteitä”, mutta alhaalla, aivan jalkojemme juuressa lepäsi koko Rooma, täynnä pieniä tuikkivia tulia, ikään kuin kuun usvan sumentamina.

Tulien linja seurasi Tiberjokea, Kvirinaalipalatsin yllä tuikki valoja. Yksi kortteli oli jo vajonnut pimeyteen,

toisissa näkyi vielä harvakseltaan tuikkivan valoa. Kaikkialta kuului epämääräinen mumina – yöpuulle valmistautuvan kaupungin kaukainen humina.

Albanolaisvuoret erottuivat hämärästi taivaanrannassa, ja vasemmalla kohosi yksinäisenä Soracten huippu. Kukut tuoksuivat. Alhaalla kurnuttivat sammakot...

Tähtitaivasta vasten näkyivät sypressien tummat silueetit... Rooma ei heti saa matkailijaa valtoihinsa, toisin kuin muut kaupungit, kuten Genova tai Pariisi, jotka avaavat välittömästi silmien eteen kaikki erikoispiirteensä. Rooma tuntuu leviävän liian laajalle (vaikka se itse asiassa ei ole erityisen suuri), ja ensin se tekee vaikutuksen hajanaisuudellaan, sitten näkymillään tai kirkoillaan, ja vasta sen jälkeen kokonaisuus alkaa hahmottua yhdeksi kuvaksi.

Toinen vierailu – 8. (21.) heinäkuuta 1900

Voloshinin kirje

Ishejevin päiväkirjamerkinnot

Muutamaa päivää myöhemmin, ennen lähtöään Roomasta, **M.A. Voloshin** kirjoitti äidilleen omasta ja matkatovereittensa toisesta vierailusta Villa Lanteen (kaikesta päätellen se tapahtui 8. heinäkuuta):

Minusta tuntuu, että kirjoitin Teille jo, että me tutustuimme täällä erääseen venäläiseen rouvaan, joka asuu pysyvästi Roomassa ... Hänen sukunimensä on Helbig, ja hän on naimisissa saksalaisen arkeologian professorin kanssa. Rouva on Shahovskoin ruhtinaan tytär, ja niin ollen, kuten eilen kävi ilmi, hän tuntee erinomaisen hyvin Pavel Pavlovitshin. [P.P. von Tesh, E.O. Kirienko –Voloshinan aviomies ja siten Max Voloshinin isäpuoli.]

Kävi ilmi, että rouva on aikoinaan maallannut sen vesivärimuotokuvan Pavel Pavlovitshista, jota niin kauan olen katsellut. Muistattekko: siinä on mimoosankukkia ja teksti ”Noli me tangere” (Älä koske minua)? Tämä paljastus teki meihin molempiin melkoisen vaikutuksen, ja rouva pyysi välittä-

mään tervehdyksensä Pavel Pavlovitshille ja sanomaan, että jos tämä sattuisi tulemaan Roomaan, tulisi suoraan heille. Minä voin vain kehottaa Pavel Pavlovitshia tarttumaan mahdollisimman pian tähän ehdotukseen.

Heidän huvilansa, josta kirjoitin Teille, on yksi koko Rooman kauneimmista paikoista. Näkymä sieltä on jumalainen. Huvila seisoo muista erillään puistossa Gianicolon kukkulan laella San Pietro in Montorion ja Tasson tammen välissä. Puu kasvaa lähellä vanhaa kivistä amfiteatteria, jossa Palestrina piti konserttejaan.

Rouva itse ja hänen koko perheensä ovat hyvin mielenkiintoisia. Ennen kaikkea: kuvitelkaa kielten, tapojen ja kansallisuuksien sekamelskaa heidän kodissaan! Aviomies on saksalainen professori, jonka puuhista rouva sanoutuu irti melko halveksivaan sävyyn väittäen, ettei ollenkaan ymmärrä sellaisia oppineita, jotka ovat valmiita viettämään kuukausia tutkimalla kysymystä, leikkasiko Perikles viiksensä tietyssä elämänsä vaiheessa.

Heidän tyttärensä – puoliksi saksalainen, puoliksi italialainen – on itse taiteilija. Hänen aviomiehensä on italialainen taiteilija, joka ei puhu mitään muuta kieltä kuin italiaa.

Tyttären kaksivuotiaan pojan nimi on Valentino, muistoksi moskovalaisesta isoista Valentinista, jota isoisoäiti, ruhtinatar Shahovskaja oli suuresti rakastanut.

Madame Helbigin poika on suorittanut loppututkinnon Rooman yliopistossa, ja nyt hän on matkalla kotiin meriteitse Abessiniasta. Siellä hän teki kemiallisia kokeita tutkien myrkyllisiä kasveja, joista toistaiseksi ei ole onnistuttu juoksuttamaan luonnonkumia eli kautsua juuri niiden myrkyllisyyden takia, minkä hän kiisti. Punaiselta mereltä hän jatkoi suoraan Moskovaan opiskellakseen siellä venäjän kieltä. Minä jätin perheelle Ljoljan⁸ osoitteen, jotta heidän poikansa voisi saada minuun yhteyttä siellä.

Rouva on hyvin puhelias, kiinnostava ja sympaattinen henkilö, mutta yhtä lihavaa daamia minä en ole koskaan nähnyt, enkä edes osannut kuvitella. Laskin hänellä olevan noin viisi leukaa, enempää en voinut laskea koska loput kätkeytyvät leningin alle ja sulautuvat vatsan poimuihin.

Hän itse vakuuttaa olevansa ”lihava rouva ulkomailta”, joka esiintyy Tolstoin teoksessa ”Valistuksen sato”, koska kirjailija kuvasi nimenomaan häntä sen jälkeen, kun he olivat keskustelleet spiritismistä.

⁸ Elena Sergejevna Ljamina (1870–1952) oli M.A. Voloshinin serkku.

Rouvalla on oma klinikka, jossa hän viettää kokonaisia päiviä parantaen italialaisia lapsia. Lääketieteeseen hän ei kuitenkaan usko, ja tieteeseen yleensä hän suhtautuu varsin epäluuloisesti.

Hän toteaa Mommsenista⁹, joka vierailee heidän luonaan vuosittain viipyen muutamia kuukausia: ”Kyllä vain! Siinä on hyvin sympaattinen ja rakastettava ukkeli, mutta hän ei olennaisesti tiedä mitään: joka kerran hän puhuu eri lailla.”

Rouva kokee buddhismen olevan lähellä itseään. Häntä onkin useaan kertaan yritetty käännättää siihen, mutta hän asettaa kristinuskon kuitenkin etusijalle. Hänellä on papukaija, jota hän kovasti rakastaa. Papukaijat elävät 300-vuotiaiksi, ja rouva aikoo jättää sen perinnöksi Ruotsin kuninkaalle¹⁰, koska siellä on hänen mielestään Euroopan kestävin kuningashuone, joka tulee olemaan voimissaan vielä 300 vuotta. Sen lisäksi hän on hyvä ystävä Ruotsin kruununperillisen vaimon kanssa.¹¹

⁹ Theodor Mommsen (1817–1903) oli saksalainen antiikin historiaan ja roomalaiseen oikeuteen erikoistunut historioitsija.

¹⁰ Oskar II (Oscar Fredrik, 1829–1907) oli Ruotsin ja Norjan kuningas vuodesta 1872.

¹¹ Badenin prinsessa Viktoria (1862–1930, Rooma) oli Ruotsin kruununperillisen Oscar Gustaf Adolfin (1858–1950), tulevan kuningas Kustaa V:n, puoliso vuodesta 1881.

Rouva Nadinella on oma suunnattoman suuri tieteellinen kirjasto, josta osa on latinankielisiä kirjoja.

Hän luki meille latinaksi keskiaikaisia, paavien kohtaloa koskevia ennustuksia ja tulkitsi niitä huomauttaen, että hän lisäksi selittää yksityiskohtia parhaiten ollessaan unessa.

Kerran hän tällä tavoin tulkitsi unissaan niin sattuvasti miehelleen erään opillisen seikan ja äärimmäisen arvostetun, estetiikkaa käsittelevän saksalaisen artikkelin, jota kukaan ei siihen mennessä ollut kyennyt ymmärtämään, että mies ihastui ikihyviksi ja selitti vaimonsa herättyä tälle asian.¹²

¹² Волошин М. Из литературного наследия. Вып. III. СПб., издательство «Дмитрий Буланин», 2003, 218–219.

Kolmen venäläisen vierailusta Villa Lanteen 8. (21.) heinäkuuta on säilynyt **V. Ishejevin** selostus matkapäiväkirjassa:

Kello neljä lähdimme Sant’Onofrion luostariin. Saatuaan 75 ”centesimoa” munkki johdatti meidät jyrkkiä portaita pitkin kolmanteen kerrokseen, jossa sijaitsi Torquato Tasson luostarinkammio. Käytävän ja naapurihuoneiden seinät on koristeltu kuivatuilla laakeriseppeleillä, joista roikkuu pitkiä rumia nauhoja. Pöydillä on monia erilaisia ”Vapautetun Jerusalemin” laitoksia. Huoneen nurkassa oleva rintakuva, joka ilmeisesti on valmistettu kuolinnaamion pohjalta, luo erittäin synkän tunnelman.

Illan tullen täällä on hyvä hengittää. Lähdimme etsimään Tasson tammia, joita on yhteensä kaksi. Toisen kuori on musta ja puoleksi lahonnut – puu on kaatumassa. Tammi on huolellisesti tuettu kahdelta puolelta vankoilta tukipuilla. Juuri tässä, amfiteatterin viettävän katsomon askelmilla Palestrina piti konserttensa. Täysi hiljaisuus. Yhtään ihmistä ei näy. Käyrät, tuuheat tammet heittävät pitkiä koristeellisia varjoja. Alhaalla levittäytyvä Rooma näyttää erityisen kauniilta laskevan auringon kullatessa sen säteillään.

Päätimme lähteä jälleen tapaamaan mada-me Helbigiä. Kun astuimme pihaan, näimme siellä rouvan tyttären ja aviomiehen. Leonid meni kunnianarvoisan saksalaisen professorin luo ja kysyi häneltä innokkaasti:

”Sprechen Sie Deutsch?” (Puhutteko saksaa?) Saatuaan myöntävän vastauksen hämmästyneeltä professorilta hän tyytyi siihen ja vaiken. Professori kosketti kädellään niskaansa, joka oli aivan märkä hiestä, ja riensi joutuin sisälle taloon peittääkseen päänsä hatulla.

Onneksemme itse lihava daami purjehti pian paikalle. Hän oli nyt vielä ystävällisempi kuin edellisellä kerralla. Kävi ilmi, että hän on syntyään Shahovskaja. Hän tuntee koko maailman kuuluisuudet. Ennen kaikkea hän riisti maineen tieteeltä yleensä ja erityisesti lääketieteeltä.

Sitten näyttämölle astui papukaija, joka on 15-vuotias, mutta osoittautui nuoresta iästään huolimatta erittäin viisaaksi linnuksi, jolla on ilmeikkäät eleet ja viehättävä ulkomuoto. Se suuteli rouvaa suoraan huulille, muljautteli maireasti silmiään, kurotteli hellästi kaulaansa. Rouva hyväili ja ruokki viisasta lintua ja kertoi meille sen aikaisemmasta, kärsimysten täyttämästä elämästä.

Papukaijat elävät kolmesataa vuotta. Sen vuoksi rouvaa vaivasi kovasti huoli, minne papukaija joutuisi hänen kuolemansa jälkeen.

– Olen päättänyt jättää sen perinnöksi Ruotsin kuningattarelle. Ruotsin kuningashuone on kaikkein kestävin dynastia Euroopassa.

Hän ryhtyi kertomaan Ruotsin kuningattaresta, viehättävästä naisesta, joka myös rakasti suuresti hänen papukaijaansa.

Sen jälkeen siirryttiin Lev Tolstoihin, joka oli aterialla tuhonnut kokonaisen pihvin ja juonut terästettyä kumissia vastoin omia periaatteitaan. – ”Paksu rouva ulkomailta” teoksessa ”Valistuksen sato” – se olen minä. Kerran soitin Kreuzer-sonaatin nuoren viulistin kanssa, joka vieraili hänen luonaan. Esitys miellytti Tolstoita suuresti. Sen jälkeen hän sitten kirjoitti romaaninsa ”Kreutzersonaatti”.

Paksu rouva osoittautui kaikkítietäväksi. Hän tunsikin myös Gabriele D’Annunzion, tuon komean nuorukaisen, joka nykyisin on turvonnut ja vastenmielinen. Hän oli tuntenut myös Maria Bashkirtsevan, jota hänen mielestään olisi pitänyt kunnolla piiskata, niin että kaikki tämän ikävät ajatukset lentäisivät tiehensä.

– ”Mommisen on oikein mukava vanha ukkeli, mutta ei hän mitään tiedä. Tieteelliset teoriat romahtavat yksi toisensa jälkeen, puhkeavat kuin saippuakuplat.”

Rouva hoiti Eleonora Dusen terveyttä. Löytyi yhteisiä tuttav. Ruhtinatar Shahovskajan sairaalan ylilääkärinä toimi tohtori Tesh, jonka Max hyvin tunsikin. Jälleen kerran oli uskotava, miten pieni maailma on. Kaikki tuntevat toisensa, tai ainakin on yhteisiä tuttav.

Professori ilmestyi taas paikalle. Max alkoi kysellä häneltä Kreikasta. Professori tunsikin seikkaperäisesti kaikki Kreikan tiet, museot ja nähtävyydet – ajalta, jolloin hän oleskeli siellä. Se oli vuonna 1861. Hän muisti tarkalleen jopa junien ja laivojen aikataulut. Viimein Maxin voimat uupuivat ja hän oli aivan nääntymäisillään. Onneksi professori tunsikin olevansa yltä päältä hiessä ja päätti palata takaisin sisään.

Meille tarjottiin valko- ja punaviiniä ja meitä kestittiin makeilla kekseillä. Suureksi kauhukseni Max söi kaikki keksit. Saatuaan kutsun tulla seuraavana tiistaina illalliselle lähdimme kotiin, tukahtuneina niin suuresta määrästä tunnettuja henkilöitä.

V. I. [Ishejev]

Kolmas vierailu – 11. (24.) heinäkuuta 1900

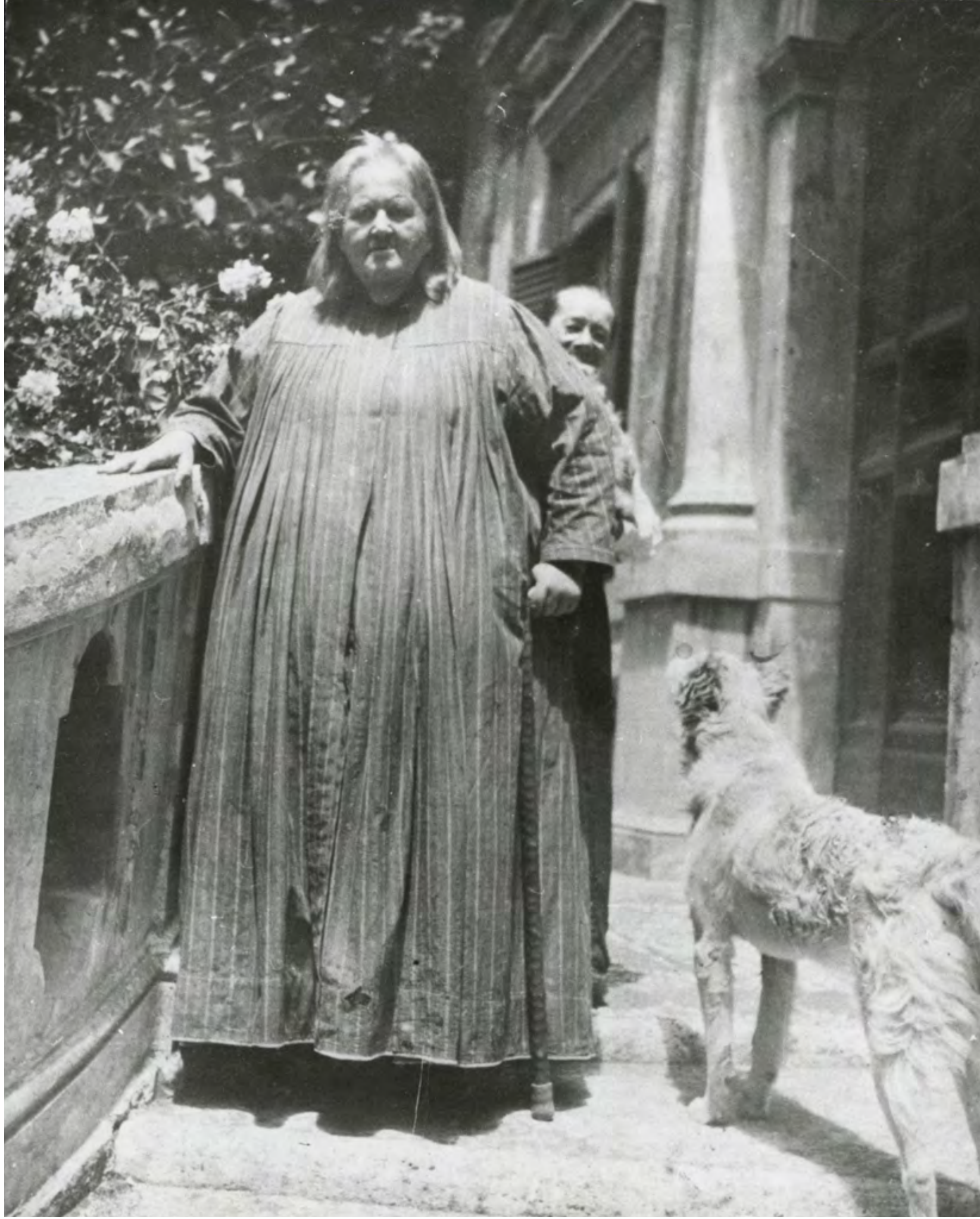
Ishejevin kuvaus matkapäiväkirjassa

Myös Voloshinin, Ishejevin ja Kandaurovin kolmannesta, ”jäähyväis-vierailusta” Villa Lanteen 11. (24.) heinäkuuta 1900 on säilynyt todisteita. Ruhtinas **V. Ishejev** kirjoittaa matkapäiväkirjassa:

Illalla olimme Madame Helbigin kutsuvieraina päivällisillä. Minä keskustelin aterialla saksalaisen professorin kanssa venäläisten juopottelusta. Max tyhjensi lasin toisensa jälkeen puna- ja valkoviiniä vuorotellen, ja havainnollisti asiaa erinomaisesti. Illallisen jälkeen saimme taakaksemme opiskella etruskien piirroksia. Max innostui niin, että pommitti taiteilijaa, Madame Helbigin (sic) vävyä (beau-fils), toistuvilla kysymyksillä, jotka koskivat piirrosten ajoitusta. Madame Helbig toisteli jatkuvasti mielilausettaan: ”Kukaan ei tiedä mitään!”

Hänen vävynsä tyydytti Maxin kyltymätöntä tiedonjanoa vastaillemalla mitä sattui. Mitä pidemmälle ilta eteni ja mitä enemmän kaikki väsyivät, sitä tarmokkaammin Max laukoi kysymyksiään.

Lopulta nojatuolissa istuva emäntä nukahti: hän käytti hyväkseen suotuisaa hetkeä, sillä välin kun hänen huono-onninen vävynsä kamppaili Maxin kynsissä. Unissaan rouva alkoi mumista (luullakseni tietten tahtoen): ”Näkemiin, näkemiin.” Suurin ponnistuksin kiskoimme Maxin ulos Helbigin perheen vieraanvaraisesta kodista. V.I. [Ishejev]

Nadine rakkaan koiransa
kanssa Villa Lanten edustalla.
IRF-kokoelma.